

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

εκδδα

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

Πολιτιστική διοίκηση, εθνική πολιτιστική πολιτική και ελληνική πολιτισμική / πολιτιστική κληρονομιά στο διεθνές περιβάλλον: Η περίπτωση της εφαρμογής της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003)

ΤΜ. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Επιβλέπουσα:

Ζωή Ν. Μάργαρη

Σπουδάστρια:

Αριστέα Μανούσακα

ΑΘΗΝΑ - 2022

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ «ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΑΝΑΚΗΣ»
ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΤΙΤΛΟΣ

Πολιτιστική διοίκηση, εθνική πολιτιστική πολιτική και ελληνική πολιτισμική / πολιτιστική κληρονομιά στο διεθνές περιβάλλον: Η περίπτωση της εφαρμογής της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003)

**Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης
Επιβλέπουσα: Ζωή Ν. Μάργαρη
Σπουδάστρια: Αριστέα Μανούσακα
ΑΘΗΝΑ - 2022**

ΕΣΔΔΑ, Αριστέα Μανούσακα, © 2022

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω ρητά ότι η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής».

Αθήνα, 20/05/2022

Αριστέα Μανούσακα

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η εφαρμογή της στην Ελλάδα. Η Σύμβαση, που υιοθετήθηκε το 2003 από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO, καθιερώνει σε παγκόσμιο επίπεδο τη μέριμνα για τη διαφύλαξη και ανάδειξη των άυλων εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με τον ν. 3521/2006 (ΦΕΚ 275/Α΄/22-12-2006) και εκ τότε λαμβάνει τα προβλεπόμενα σε αυτή μέτρα για την τεκμηρίωση, την προστασία και την προβολή της άυλης κληρονομιάς της.

Υπό αυτό το πρίσμα, κύριο σκοπούμενο της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει την επίδραση της εφαρμογής της εν λόγω Σύμβασης στη διαχείριση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Για την επίτευξη αυτού του στόχου πραγματοποιείται παρουσίαση των στοιχείων της ελληνικής κληρονομιάς που έχουν εγγραφεί στους διεθνείς καταλόγους άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO και εξετάζονται οι διαδικασίες και οι εφαρμοστικές πρακτικές διαχείρισης της άυλης κληρονομιάς σε εθνικό επίπεδο. Για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος γίνεται εμβάθυνση σε μία μελέτη περίπτωσης και συγκεκριμένα στο «Πολυφωνικό Καραβάνι», το πρόγραμμα έρευνας, διαφύλαξης και ανάδειξης του πολυφωνικού τραγουδιού της Ηπείρου που εγγράφηκε το 2020 στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών της UNESCO. Μέσα από την αποτύπωση και την αποτίμηση των έως τώρα δεδομένων, εξάγονται συμπεράσματα για την επίδραση της εφαρμογής της Σύμβασης στην Ελλάδα και αναδεικνύονται οι διαμορφούμενες προοπτικές και δυνατότητες για τη βέλτιστη διαχείριση της άυλης κληρονομιάς.

Λέξεις - κλειδιά: UNESCO, Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, διαχείριση άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, Εθνικό Ευρετήριο, Πολυφωνικό Καραβάνι, Κατάλογος Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης.

Abstract

The subject of this paper is the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage and its implementation in Greece. The Convention, adopted in 2003 by the General Conference of the UNESCO, establishes the concern for the safeguarding and promotion of the intangible aspects of cultural heritage at the global level. Greece ratified the Convention by the Law 3521/2006 (Official Government Gazette 275/A/22-12-2006) and since then has been taking the measures provided in the Convention for the documentation, protection and promotion of intangible heritage.

In this light, the main purpose of this study is to investigate the impact of the implementation of the Convention on the management of intangible cultural heritage in Greece. In order to achieve this objective, a presentation of the elements of the Greek heritage inscribed on the UNESCO's international lists of intangible cultural heritage is made and the procedures and practices of intangible heritage management at national level are examined. For a better approach to the issue, a case study is used, namely the "Polyphonic Caravan, researching, safeguarding and promoting the Epirus polyphonic song", which was inscribed in 2020 in the UNESCO's Register of Good Safeguarding Practices. Through the mapping and evaluation of the data, conclusions are drawn on the impact of the implementation of the Convention in Greece and the emerging perspectives and opportunities for the optimal management of intangible heritage are highlighted.

Key – words: UNESCO, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, management of intangible cultural heritage, National Inventory, Polyphonic Caravan, Register of Good Safeguarding Practices.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Ζωή Ν. Μάργαρη, για την ουσιαστική καθοδήγηση, την υποστήριξη, τις καίριες επισημάνσεις της και εν γένει την πολύτιμη συμβολή της στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	1
Abstract.....	2
Ευχαριστίες.....	3
Πίνακας Περιεχομένων.....	4
Πίνακας Εικονογράφησης.....	6
Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών.....	7
Εισαγωγή.....	8
1. Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003).....	9
1.1. Η πορεία προς την υιοθέτηση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	9
1.1.i. Νοηματοδότηση του όρου πολιτιστική κληρονομιά και μοντέλα πολιτιστικής διαχείρισης.....	9
1.1.ii. Θεσμικά κείμενα και προγράμματα.....	14
1.2. Τα κύρια σημεία της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η σπουδαιότητά της.....	16
1.2.i. Σκοπός και ορισμοί.....	17
1.2.ii. Τα όργανα της Σύμβασης.....	18
1.2.iii. Εθνικές πολιτικές για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.....	18
1.2.iv. Διεθνείς κατάλογοι άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.....	19
1.2.v. Η σπουδαιότητα της Σύμβασης.....	21
2. Η εφαρμογή της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) στην Ελλάδα.....	23
2.1. Η κύρωση της Σύμβασης και οι εγγραφές στους διεθνείς καταλόγους άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.....	23
2.1.i. Κύρωση της Σύμβασης και διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά.....	23
2.1.ii. Τα εγγεγραμμένα στους διεθνείς καταλόγους στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.....	24
2.1.ii.α. Η Μεσογειακή Διατροφή.....	25
2.1.ii.β. Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο....	27
2.1.ii.γ. Η Τηνιακή Μαρμαροτεχνία.....	28

2.1.ii.δ. Τα Μωμοέρια, Πρωτοχρονιάτικη γιορτή σε οκτώ χωριά της Κοζάνης.....	29
2.1.ii.ε. Το Ρεμπέτικο.....	31
2.1.ii.στ. Η Τέχνη της Ξερολιθιάς.....	32
2.1.ii.ζ. Η Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική.....	33
2.1.ii.η. Η Μετακινούμενη Κτηνοτροφία.....	34
2.1.ii.θ. Το «Πολυφωνικό Καραβάνι», Ερευνώντας, Διαφυλάσσοντας και Αναδεικνύοντας το Πολυφωνικό Τραγούδι της Ηπείρου.....	36
2.2. Η άυλη κληρονομιά στο πλαίσιο της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής.....	36
2.2.i. Η διαχείριση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.....	36
2.2.ii. Το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	41
2.2.iii. Εκπαιδευτικές δράσεις για τη διαφύλαξη και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.....	43
2.2.iv. Επιχορηγήσεις δράσεων διαφύλαξης και ανάδειξης στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.....	46
3. Μελέτη Περίπτωσης: Το «Πολυφωνικό Καραβάνι».....	48
3.1. Ο Κατάλογος Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	48
3.2. Το «Πολυφωνικό Καραβάνι» και η εγγραφή του στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών.....	49
3.3. Αποτίμηση του «Πολυφωνικού Καραβανιού» και της εγγραφής του στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών.....	54
3.4. Προτάσεις ενθάρρυνσης δημιουργίας και ενίσχυσης προγραμμάτων διαφύλαξης.....	56
Συμπεράσματα.....	58
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	60
Θεσμικά – κανονιστικά κείμενα.....	60
Βιβλιογραφία.....	63
Διαδικτυακές πηγές.....	65

Πίνακας Εικονογράφησης

Εικόνα 1.I: Υλικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης.....	11
Εικόνα 1.II: Αξιοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης.....	12
Εικόνα 1.III: Μοντέλο ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς.....	13
Εικόνα 1.IV: Εξελικτική πορεία των μοντέλων πολιτιστικής διαχείρισης.....	13
Εικόνα 2.I: Μεσογειακή διατροφή.....	26
Εικόνα 2.II: Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο.....	27
Εικόνα 2.III: Εργαστήριο μαρμαροτεχνίας.....	28
Εικόνα 2.IV: Τα Μωμοέρια, Πρωτοχρονιάτικη γιορτή σε οκτώ χωριά της Κοζάνης.....	30
Εικόνα 2.V: Η Τέχνη της Ξερολιθιάς.....	32
Εικόνα 2.VI: Η Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική.....	34
Εικόνα 2.VII: Η Μετακινούμενη Κτηνοτροφία.....	35
Εικόνα 2.VIII: Η ιστοσελίδα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας.....	40
Εικόνα 3.I: Το «Πολυφωνικό Καραβάνι».....	49
Εικόνα 3.II: Μεγάλη Γιορτή Πολυφωνικού Τραγουδιού 2021.....	52

Πίνακας Συντμήσεων και Συντομογραφιών

ICOM:	International Council of Museums
ICOMOS:	International Council of Monuments and Sites
ICCROM:	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ΑΠΚ:	Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά
βλ.:	βλέπε
ΔΙΝΕΠΟΚ:	Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
κ. ά.:	και άλλα, και άλλοι
κτλ:	και τα λοιπά
ν.:	Νόμος
ό. π.:	όπου παραπάνω
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
π.δ.:	Προεδρικό Διάταγμα
σελ.	σελίδα, σελίδες
υπ' αρ.:	υπ' αριθμόν
ΥΠΠΟΑ:	Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
ΦΕΚ:	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

Εισαγωγή

Η πολιτιστική / πολιτισμική κληρονομιά περιλαμβάνει το σύνολο των πολιτιστικών αγαθών που έχουν κληροδοτηθεί από το παρελθόν και τα οποία η σύγχρονη γενιά καλείται να μεταβιβάσει στις επόμενες.¹ Χάρη στη δράση διεθνών οργανισμών και κυρίως της UNESCO, το περιεχόμενο του όρου *πολιτιστική κληρονομιά* έχει διευρυνθεί τις τελευταίες δεκαετίες, ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο τα μνημεία και τις συλλογές αντικειμένων, αλλά και πολιτισμικές εκφάνσεις που δεν έχουν απτή – υλική υπόσταση, όπως είναι οι προφορικές παραδόσεις, οι κοινωνικές πρακτικές, οι γνώσεις ή οι δεξιότητες παραδοσιακής χειροτεχνίας κ. ά., που αποτελούν στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.² Στην αναγνώριση της σπουδαιότητας και της αναγκαιότητας διαφύλαξης της κληρονομιάς αυτής συνέβαλε καθοριστικά το πρώτο πολυμερές δεσμευτικό κείμενο για τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς, δηλαδή η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003).

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση της επίδρασης της εν λόγω Σύμβασης στη διαχείριση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας, μέσω της εξέτασης της εφαρμογής της Σύμβασης σε εθνικό επίπεδο. Για την εκπλήρωση του στόχου της η εργασία διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο από αυτά επιχειρείται η αποτύπωση των παραγόντων που οδήγησαν στην υιοθέτηση της Σύμβασης και, εν συνεχεία, η επισκόπηση βασικών διατάξεών της και η ανάδειξη της σπουδαιότητάς της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα. Αρχικά, γίνεται παρουσίαση των στοιχείων της ελληνικής άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που έχουν εγγραφεί στους διεθνείς καταλόγους και, έπειτα, αναλύονται οι κύριες πτυχές διαχείρισης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε εθνικό επίπεδο. Στο τρίτο κεφάλαιο η εργασία εμβαθύνει σε μία μελέτη περίπτωσης με σκοπό την ανάδειξη καλών πρακτικών διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, εξετάζεται και αποτιμάται το «Πολυφωνικό Καραβάνι», το πρόγραμμα για την έρευνα, διαφύλαξη και ανάδειξη του πολυφωνικού τραγουδιού της Ηπείρου, που το 2020 αποτέλεσε την πρώτη εγγραφή της Ελλάδας στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Κληρονομιάς.

¹ UNESCO: *Cultural Heritage*: <https://en.unesco.org/fieldoffice/santiago/cultura/patrimonio>.

² UNESCO: *Intangible Cultural Heritage*: <https://ich.unesco.org/> και Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ): *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*: <https://ayla.culture.gr/>.

1. Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003)

1.1. Η πορεία προς την υιοθέτηση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

1.1.i. Νοηματοδότηση του όρου *πολιτιστική κληρονομιά* και μοντέλα πολιτιστικής διαχείρισης

Οι απαρχές της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς εντοπίζονται τον 19^ο αιώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου εκκινούν οι προσπάθειες για την προστασία του ανθρωπογενούς πολιτιστικού περιβάλλοντος και των ανθρώπινων πολιτιστικών τεκμηρίων. Αρχικά, οι δράσεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν αντικειμενοκεντρική προοπτική και εστιάζουν στις υλικές εκφάνσεις του πολιτισμού με κεντρικό άξονα τη διατήρησή τους, προκειμένου να διαφυλαχθεί η σχέση παρελθόντος – παρόντος. Ωστόσο, κατά τον 19^ο αιώνα εντοπίζονται και τα πρώτα ψήγματα της επιστημονικής ενασχόλησης με τη λαογραφία και τους παραδοσιακούς πολιτισμούς, χάρη κυρίως στον ρομαντισμό, που προώθησε την ανάπτυξη των λαογραφικών σχολών.³

Με την έλευση του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται μία σταδιακή εστίαση στην προστασία αλλά και την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και του πολιτιστικού κεφαλαίου. Η συστηματική ενασχόληση της διεθνούς κοινότητας με τη διάσωση, διατήρηση, προστασία και προβολή της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς αναπτύσσεται μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Εκείνη την περίοδο, το ενδιαφέρον σε παγκόσμιο επίπεδο για την προστασία και τη διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος της ανθρωπότητας καταδεικνύεται από την ίδρυση διεθνών οργανισμών, όπως ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO*) που ιδρύθηκε το 1945, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (*International Council of Museums – ICOM*) που ιδρύθηκε το 1946, το Διεθνές Κέντρο Μελετών για τη Συντήρηση και Αποκατάσταση των Πολιτιστικών Αγαθών (*International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property – ICCROM*) που ιδρύθηκε το 1956 και το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (*International Council of Monuments and Sites – ICOMOS*) που ιδρύθηκε το 1965.

³ Μάργαρη (2020) σελ. 16-18.

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα για την προστασία, τη διαφύλαξη και τη διαχείριση της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την ανάδειξη της σύνδεσής της με την ιστορία και το περιβάλλον, οδήγησε στην υιοθέτηση της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς από τη Γενική Συνέλευση των κρατών – μελών της UNESCO το 1972.⁴ Βασικός στόχος της Σύμβασης είναι η προστασία των μνημείων και χώρων παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς από κάθε είδους φθορά και καταστροφή, προκειμένου αυτά να κληροδοτηθούν στις γενιές του μέλλοντος.⁵ Στη Σύμβαση, μεταξύ άλλων, δίνεται έμφαση στην προστασία αρχαιολογικών χώρων μεγάλης ιστορικής, αισθητικής, εθνολογικής ή ανθρωπολογικής αξίας⁶ και αναγνωρίζεται η αλληλεπίδραση των ανθρώπινων κοινοτήτων με τη φύση και η ανάγκη διατήρησης της ισορροπίας μεταξύ τους.⁷ Ωστόσο, είναι γεγονός ότι η Σύμβαση εστιάζει κυρίως στη διατήρηση της αυθεντικότητας των υλικών εκφάνσεων του πολιτισμού, προωθεί τη μνημειακότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς και καθιερώνει ως υπεύθυνους για τη διαχείρισή της τους ειδικούς επιστήμονες και τους κρατικούς λειτουργούς.⁸

Αυτή η εστίαση κατά κύριο λόγο στα υλικά τεκμήρια του πολιτισμού, που παρατηρείται στο κείμενο της Σύμβασης του 1972, συνάδει με το υλικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς που κυριάρχησε έως τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.⁹ Το διαχειριστικό αυτό μοντέλο, που άρχισε να διαμορφώνεται τον 19^ο αιώνα, επικεντρώνεται στη συστηματική φροντίδα του υλικού των μνημείων και των έργων τέχνης, στον εντοπισμό και την αποκατάσταση των φθορών τους και στη διάσωση και διατήρησή τους για τις επόμενες γενιές. Η διαχείριση ανατίθεται αποκλειστικά στους ειδικούς και δεν προκρίνεται η ενεργή συμμετοχή των μη ειδικών σε αυτή, καθώς και η αξιοποίηση των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς μετά τη συντήρησή τους.¹⁰

⁴ UNESCO: *World Heritage Convention*: <http://whc.unesco.org/>.

⁵ Οδυσσεύς: *Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς*: <http://odysseus.culture.gr/h/2/gh21.html>.

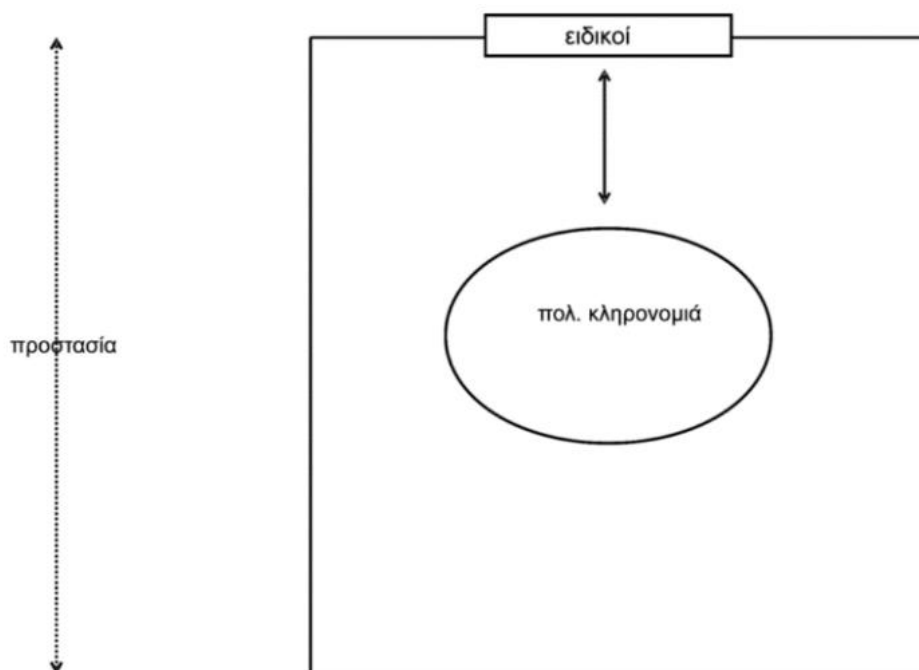
⁶ UNESCO (1972), *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, Άρθρο 1.

⁷ Μάργαρη (2016).

⁸ Βλ. Μάργαρη (2020) και Cleere (1989).

⁹ «*Διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς είναι η ολοκληρωμένη προστασία, με τρόπο συστηματικό και διεπιστημονικό και μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, του υλικού της πολιτισμικής κληρονομιάς καθώς και των αξιών τις οποίες η κληρονομιά αυτή εκφράζει, ως απόρροια της σύνδεσής της με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο*»: Πούλιος (2012) σελ. 328.

¹⁰ Μάργαρη (2020) σελ. 36.

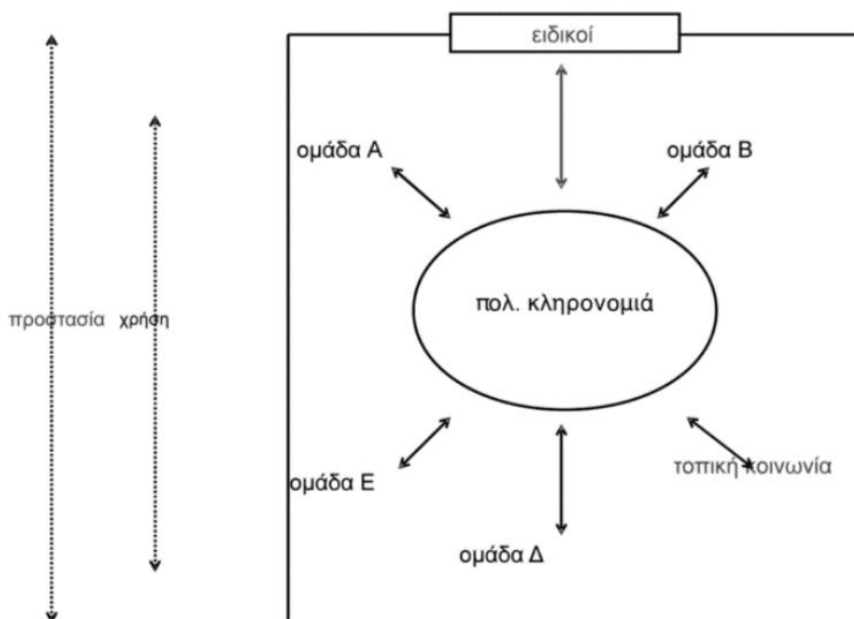
Εικόνα 1.1: Υλικοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης
 Πηγή: Πούλιος (2015) σελ. 41.

Χάρη, όμως, στην εξέλιξη των επιστημονικών προσεγγίσεων στο πεδίο της πολιτιστικής διαχείρισης και στη δράση διεθνών οργανισμών και κυρίως της UNESCO, προωθήθηκε σταδιακά η ανθρωποκεντρική θεώρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ώστε η διαχείρισή της να εστιάζει τόσο στο σύνολο των υλικών και άυλων στοιχείων της, όσο και στις σχέσεις και τα ιδεολογικά σχήματα με τα οποία οι άνθρωποι σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο συνδέονται με αυτά τα στοιχεία.

Τοιουτοτρόπως, τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα άρχισε να αναπτύσσεται το αξιοκεντρικό μοντέλο, το οποίο επικεντρώνεται στη διαχείριση των αξιών που προσδίδονται από τα κοινωνικά υποκείμενα σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο στα στοιχεία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.¹¹ Σε αυτά τα κοινωνικά υποκείμενα εντάσσονται όχι μόνο οι ειδικοί επιστήμονες, αλλά και οι απλοί πολίτες και οι φορείς που γίνονται εκφραστές και διαχειριστές της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επομένως, το μοντέλο αυτό εστιάζει τόσο στη διαφύλαξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, όσο και στη λειτουργία / χρήση της που επιτελείται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Το μειονέκτημά του είναι το γεγονός ότι προσπαθώντας να συνδέσει τις απόψεις πολλών και διαφορετικών ομάδων, το αξιοκεντρικό μοντέλο δεν εμβαθύνει

¹¹ Ιδιαίτερη έμφαση στη διαχείριση των αξιών δίνει η Χάρτα της Μπούρα: ICOMOS (1999): *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*.

στις τοπικές κοινότητες, η ζωή και η καθημερινότητα των οποίων είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους.¹²

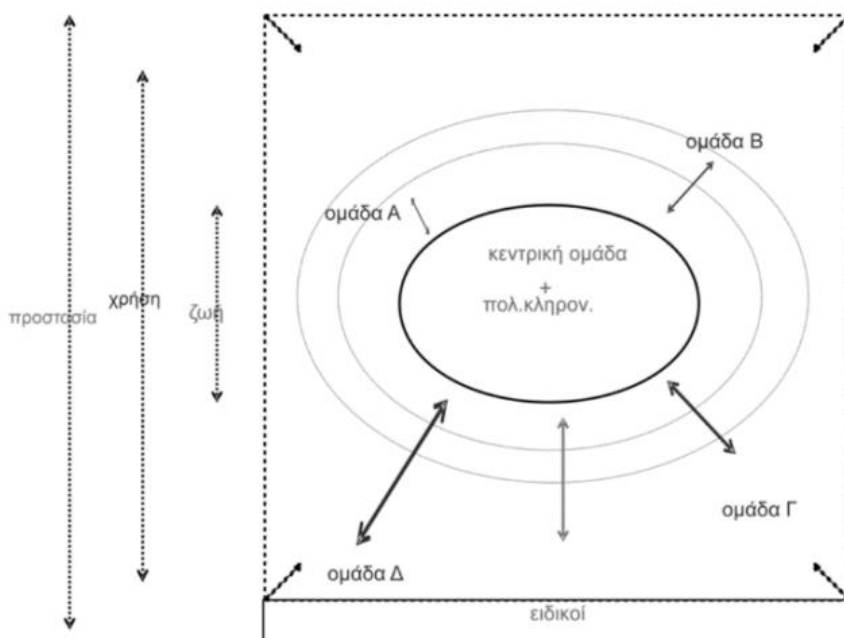

Εικόνα 1.Π: Αξιοκεντρικό μοντέλο διαχείρισης
Πηγή: Πούλιος (2015) σελ. 45.

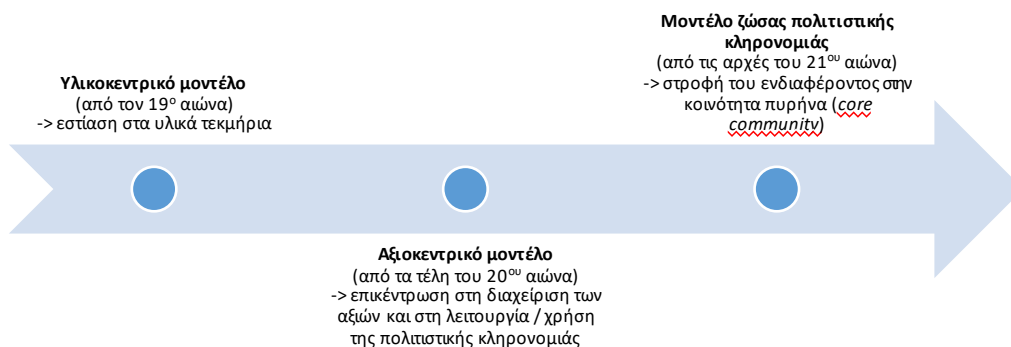
Για τον λόγο αυτόν, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα άρχισε να διαμορφώνεται το διαχειριστικό μοντέλο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς, το οποίο στρέφει το ενδιαφέρον στις τοπικές κοινότητες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Σύμφωνα με αυτό, η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς επιτελείται σε καθημερινό επίπεδο πρωτίστως από τις τοπικές κοινότητες, οι οποίες αλληλεπιδρούν με το σύνολο των υλικών και άυλων εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς τους, διαμορφώνοντας τις συλλογικές αναπαραστάσεις της. Επομένως, το συγκεκριμένο μοντέλο δίνει έμφαση στην τοπικότητα και αναδεικνύει κάθε τοπική κοινότητα σε *κοινότητα πυρήνα* (core community) της κληρονομιάς της, στη διαχείριση της οποίας έχει πρωτεύοντα ρόλο. Στο πλαίσιο αυτού του μοντέλου η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς εστιάζει στη βιωμένη εμπειρία του πολιτισμού και στις παραδοσιακές τεχνικές λειτουργικής αξιοποίησης, διατήρησης και διαφύλαξής της από τις τοπικές κοινότητες.¹³

¹² Μάργαρη (2020) σελ. 34-39.

¹³ Βλ. ό. π. σελ. 39-41 και 64, ICOMOS (2008): *Charter on Cultural Routes* και ICOMOS (2008): *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*. Για τη σπουδαιότητα συμμετοχής των τοπικών κοινοτήτων στη διαχείριση και προστασία του πολιτιστικού αποθέματος βλ., επίσης, Λεκάκης – Πάντζου (2021) σελ. 48-49. Για τα μοντέλα πολιτιστικής διαχείρισης και την εξελικτική πορεία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς βλ., επίσης, Πούλιος (2015) σελ. 37-49. Για την «κοινωνική στροφή» στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς βλ. Λεκάκης (2015) σελ. 121-122.

Εικόνα 1.ΠΙ: Μοντέλο ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς
 Πηγή: Πούλιος (2015) σελ. 48.

Εικόνα 1.IV: Εξελικτική πορεία των μοντέλων πολιτιστικής διαχείρισης
 Πηγή: Ιδία επεξεργασία.

Η παραπάνω εξελικτική πορεία στα μοντέλα πολιτιστικής διαχείρισης, σε συνδυασμό με τη σταδιακή στροφή της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας στην προστασία, διατήρηση και ανάδειξη όχι μόνο των υλικών, αλλά και των άυλων εκφάνσεων του πολιτισμού, είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση και την ανανοηματοδότηση του όρου *πολιτιστική κληρονομιά* – ο οποίος πλέον περιλαμβάνει τόσο τα υλικά, όσο και τα άυλα στοιχεία του πολιτισμού –, καθώς και των πρακτικών πολιτιστικής διαχείρισής. Η εξέλιξη αυτή, παράλληλα με την κριτική που ασκήθηκε στη Σύμβαση του 1972, επειδή σε αυτή δε συμπεριλαμβάνονταν οι άυλες εκφάνσεις του πολιτισμού και περιοριζόταν η δυνατότητα συμμετοχής των κάθε είδους τοπικών

κοινοτήτων στην πολιτιστική διαχείριση,¹⁴ οδήγησε στην υιοθέτηση θεσμικών κειμένων από την UNESCO, με τα οποία επιδιώχθηκε η διεύρυνση τόσο του αντικειμένου της πολιτιστικής κληρονομιάς, όσο και των πρακτικών διαχείρισής της.

1.1.ii. Θεσμικά κείμενα και προγράμματα

Ένα κείμενο – σταθμός στην πορεία προς την υιοθέτηση της Σύμβασης του 2003 είναι η Σύσταση της UNESCO για την Προστασία του Παραδοσιακού και Λαϊκού Πολιτισμού (1989). Στο εν λόγω κείμενο τονίζεται η σπουδαιότητα της λαογραφίας ως αναπόσπαστου μέρους της πολιτιστικής κληρονομιάς και του ζωντανού πολιτισμού και δίνονται συστάσεις προς τα κράτη – μέλη του Οργανισμού για τη διαχείριση, τη διατήρηση και τη διάδοση του παραδοσιακού και λαϊκού πολιτισμού. Ακόμη, επισημαίνεται η έμφαση που θα πρέπει να δοθεί στην πολιτιστική πολυμορφία και στις τοπικές κοινότητες ως φορείς του λαϊκού πολιτισμού.¹⁵ Το κείμενο αυτό, αν και δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, εκφράζει μία ξεκάθαρη αλλαγή στον προσανατολισμό της UNESCO, θέτοντας *«για πρώτη φορά σε παγκόσμια κλίμακα το ζήτημα της διαχείρισης του παραδοσιακού και λαϊκού πολιτισμού ως δομικού στοιχείου διαμόρφωσης της πολιτισμικής ταυτότητας των κοινωνικών υποκειμένων το οποίο θα πρέπει να προστατεύεται σε παγκόσμια κλίμακα ως άυλη πολιτισμική κληρονομιά»*.¹⁶

Ακολούθως, τη δεκαετία του 1990 δημοσιεύονται θεσμικά κείμενα και σχεδιάζονται προγράμματα που υιοθετούν τις επιστημονικές εξελίξεις, διευρύνουν σημαντικά το πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναδεικνύουν την άρρηκτη σχέση της με τις ανθρώπινες κοινότητες.¹⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι Κατευθυντήριες Γραμμές της UNESCO για τη Δημιουργία Εθνικών Συστημάτων Ζωντανών Ανθρώπινων Θησαυρών (1993). Πρωταρχικός σκοπός του προγράμματος αυτού ήταν η διατήρηση και διεύρυνση της γνώσης και των απαιτούμενων δεξιοτήτων για την εκτέλεση, την αναπαράσταση ή την αναδημιουργία στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με υψηλή ιστορική, καλλιτεχνική ή πολιτιστική αξία.¹⁸

Ένα ακόμη πρόγραμμα της UNESCO για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης γύρω από θέματα λαϊκού πολιτισμού είναι το Πρόγραμμα Ανακήρυξης των Αριστουργημάτων της Προφορικής και Άυλης Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας που

¹⁴ Μάργαρη (2020) σελ. 59 και Μάργαρη – Καραχρήστος (2018) σελ. 8.

¹⁵ UNESCO (1989), *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*.

¹⁶ Μάργαρη (2017) σελ. 189-190.

¹⁷ Βλ. Μάργαρη (2020) σελ. 64-65.

¹⁸ UNESCO (1993), *Guidelines for the Establishment of National "Living Human Treasures" Systems*.

εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού το 1997.¹⁹ Το πρόγραμμα προέβλεπε την ανακήρυξη μορφών λαϊκών και παραδοσιακών πολιτιστικών εκφράσεων και πολιτιστικών χώρων σε αριστουργήματα της προφορικής και άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Σύμφωνα με αυτό, τα κράτη – μέλη του Οργανισμού είχαν τη δυνατότητα να υποβάλλουν φάκελο υποψηφιότητας ανά διετία. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε τρεις φορές (2001, 2003 και 2005) και ανακηρύχθηκαν συνολικά ενενήντα αριστουργήματα. Τα στοιχεία αυτά ενσωματώθηκαν στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, σύμφωνα με το άρθρο 31 της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η καθιέρωση νέων πολιτιστικών θεωριών για την πολιτιστική κληρονομιά και τη διαχείρισή της οδηγούν στην υιοθέτηση διαχειριστικών πρακτικών που προάγουν την διαπολιτισμική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 2001 η UNESCO, κεφαλαιοποιώντας την εμπειρία της και ενσωματώνοντας τις διεθνείς εξελίξεις, δημοσιεύει την Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία, κείμενο το οποίο επιδιώκει να αναδείξει τα χαρακτηριστικά, τη σπουδαιότητα και τη σημασία αναγνώρισης και διαφύλαξης της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικότητας. Με το κείμενο αυτό τα κράτη – μέλη του Οργανισμού προβάλλουν τη θέση τους για αποδοχή της πολιτιστικής / πολιτισμικής πολυμορφίας, η οποία αντανακλά τον πλουραλισμό και τη μοναδικότητα όλων των ανθρώπινων κοινοτήτων και συνιστά οικουμενική κληρονομιά της ανθρωπότητας που θα πρέπει να προστατεύεται.²⁰ Στο προοίμιο της Διακήρυξης δηλώνεται ότι ο πολιτισμός περιλαμβάνει, εκτός από την τέχνη και τη λογοτεχνία, τους τρόπους ζωής και συνύπαρξης, τα αξιακά συστήματα, τις παραδόσεις και τις αντιλήψεις.²¹

Η ενίσχυση του ενδιαφέροντος για την προστασία και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω θεσμικά κείμενα και προγράμματα της UNESCO, καθιερώνεται και αποτυπώνεται στο πρώτο πολυμερές

¹⁹ UNESCO (1997), *Proclamation of the Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity (2001- 2005)*.

²⁰ Μάργαρη (2020) σελ. 67.

²¹ UNESCO (2001), *Universal Declaration on Cultural Diversity*. Το 2005 ο Οργανισμός προχώρησε στην υιοθέτηση της Σύμβασης για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων: UNESCO (2005), *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*.

δεσμευτικό κείμενο για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς,²² δηλαδή στη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.²³

1.2. Τα κύρια σημεία της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η σπουδαιότητά της

Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 17 Οκτωβρίου 2003.²⁴ Στηρίχθηκε στα υφιστάμενα διεθνή κείμενα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πιο συγκεκριμένα, στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948, στο Διεθνές Σύμφωνο περί Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων του 1966 και στο Διεθνές Σύμφωνο περί Αστικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του 1966. Επιπρόσθετα, η εν λόγω Σύμβαση κεφαλαιοποιεί τις επιστημονικές εξελίξεις τόσο στο πεδίο των εννοιολογικών προσεγγίσεων του όρου *πολιτιστική κληρονομιά*, όσο και στον τομέα των διαχειριστικών πρακτικών αυτής, αλλά και την εμπειρία και τα δεδομένα των διεθνών θεσμικών κειμένων που παρουσιάστηκαν παραπάνω.

Ειδικότερα, η Σύμβαση λαμβάνει υπόψη τη σπουδαιότητα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (εφεξής και ως ΑΠΚ), ως στοιχείου από το οποίο εκπηγάει η πολιτιστική πολυμορφία και το οποίο εγγυάται τη βιώσιμη ανάπτυξη και αποτελεί παράγοντα προσέγγισης, ανταλλαγής και κατανόησης μεταξύ των ανθρώπων. Ακόμη, η Σύμβαση προσδίδει μεγάλη σημασία στις κοινότητες, στις ομάδες και στα άτομα, καθώς αναγνωρίζονται ως φορείς με σημαντικό ρόλο στην παραγωγή, την προστασία, τη διατήρηση και την αναδημιουργία της ΑΠΚ, συμβάλλοντας τοιούτοτρόπως στον εμπλουτισμό της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Επίσης, η Σύμβαση κρίθηκε αναγκαία για την προστασία της ΑΠΚ της ανθρωπότητας από τις σοβαρές απειλές υποβάθμισης, εξαφάνισης και καταστροφής της, οι οποίες υφίστανται λόγω των κοινωνικών μετασχηματισμών που προκαλεί η παγκοσμιοποίηση. Μάλιστα, στο προοίμιο της Σύμβασης επισημαίνεται η ανάγκη να εμπλουτιστούν τα υφιστάμενα διεθνή θεσμικά κείμενα που αφορούν την πολιτιστική και φυσική

²² Βλ. προοίμιο της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, UNESCO (2003): *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.

²³ Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, εκτός από την UNESCO, η μέριμνα για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αντικείμενο και άλλων διεθνών οργανισμών, όπως το ICOMOS. Βλ. Βασιλειάδης, Ν. & Μπουτσιούκη, Σ. (2015).

²⁴ UNESCO, *Intangible Cultural Heritage*.

κληρονομιά με διατάξεις για την άυλη κληρονομιά και να καταβληθούν προσπάθειες για τη συνειδητοποίηση της σπουδαιότητάς της, κυρίως από τις νέες γενιές.²⁵

1.2.i. Σκοπός και ορισμοί

Στο πρώτο άρθρο της Σύμβασης ορίζεται ο σκοπός της, που είναι:

- α) Η προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.*
- β) Ο σεβασμός της ΑΠΚ των ενδιαφερομένων κοινοτήτων, ομάδων και ανθρώπων.*
- γ) Η ευαισθητοποίηση σε επίπεδο τοπικό, εθνικό και διεθνές όσον αφορά τη σημασία της ΑΠΚ και της αμοιβαίας εκτίμησης που πρέπει να τυγχάνει.*
- δ) Η διεθνής συνεργασία και συνδρομή».*²⁶

Στο δεύτερο άρθρο της Σύμβασης ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται «οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, περιπτώσεως δοθείσης, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Αυτή η ΑΠΚ μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους, και τους παρέχει μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας». Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι λαμβάνεται υπόψη μόνο η ΑΠΚ που ανταποκρίνεται στα ήδη υφιστάμενα διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα και στην απαίτηση για αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ κοινοτήτων, ομάδων και ατόμων και για βιώσιμη ανάπτυξη.²⁷

Στη Σύμβαση προσδιορίζονται και οι τομείς στους οποίους εντοπίζεται η ΑΠΚ:

- α) Οι προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας ως φορέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.*
- β) Οι τέχνες του θεάματος.*
- γ) Οι κοινωνικές πρακτικές, οι τελετουργίες και οι εορταστικές εκδηλώσεις.*
- δ) Οι γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν.*
- ε) Η τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία».*

Η διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνει μέτρα «που αποβλέπουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητάς της, συμπεριλαμβανομένων του

²⁵ Βλ. προοίμιο της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, UNESCO (2003).

²⁶ UNESCO (2003) Άρθρο 1.

²⁷ Ο. π. Άρθρο 2.

προσδιορισμού, της τεκμηρίωσης, της έρευνας, της συντήρησης, της προστασίας, της προώθησης, της αξιοποίησης, της μεταβίβασης, κυρίως μέσω της τυπικής και της μη τυπικής εκπαίδευσης, καθώς και της αναζωογόνησης των διαφόρων πλευρών της».²⁸

Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς δεν αλλοιώνει το καθεστώς, ούτε μειώνει το επίπεδο προστασίας των αγαθών της παγκόσμιας κληρονομιάς που αναγνωρίστηκαν στο πλαίσιο της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς του 1972 και με τα οποία συνδέεται ένα στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.²⁹

1.2.ii. Τα όργανα της Σύμβασης

Τα όργανα της Σύμβασης είναι η Γενική Συνέλευση των κρατών – μελών της UNESCO, η Διακυβερνητική Επιτροπή Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η Γραμματεία του Οργανισμού που επικουρεί την Επιτροπή στο έργο της. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής είναι να προετοιμάζει και να υποβάλλει για έγκριση στη Γενική Συνέλευση τις επιχειρησιακές οδηγίες για την εφαρμογή της Σύμβασης³⁰ και να αποφασίζει για τις εγγραφές στους διεθνείς καταλόγους ΑΠΚ.³¹

1.2.iii. Εθνικές πολιτικές για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Στη Σύμβαση προσδιορίζεται ο ρόλος των κρατών – μελών για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, κάθε κράτος – μέλος οφείλει να μεριμνά:

- α) Για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων για τη διασφάλιση της προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται στο έδαφός του.
- β) Για την αναγνώριση και τον καθορισμό των διαφόρων στοιχείων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που υφίσταται στο έδαφός του, με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, των ομάδων και των οικείων μη κυβερνητικών οργανώσεων.³²

Επιπρόσθετα, στη Σύμβαση προβλέπεται η δημιουργία από κάθε κράτος – μέλος ενός ή περισσότερων ευρετηρίων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που υφίσταται

²⁸ Ο. π.

²⁹ Ο. π. Άρθρο 3.

³⁰ UNESCO, *Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage*.

³¹ UNESCO (2003) Άρθρα 4-10. Το 2012 η Ελλάδα εξελέγη στην Διακυβερνητική Επιτροπή του Οργανισμού για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά*: <https://unescohellas2.wordpress.com/politismos/ayli-politistikiklironomia/>.

³² UNESCO (2003) Άρθρο 11.

στο έδαφός του. Τα ευρετήρια θα πρέπει να ενημερώνονται τακτικά και στοιχεία αναφορικά με αυτά θα πρέπει να υποβάλλονται στη Διακυβερνητική Επιτροπή.³³

Εκτός από τα παραπάνω μέτρα, κάθε κράτος – μέλος θα πρέπει να φροντίζει για την αξιοποίηση της λειτουργίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνία, να ορίζει έναν ή περισσότερους οργανισμούς αρμόδιους για τη διαφύλαξή της και να ενθαρρύνει μελέτες και έρευνες για την αποτελεσματική προστασία της.³⁴

Βαρύνουσα σημασία δίνει η Σύμβαση στην αξία των εκπαιδευτικών δράσεων για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και ιδιαίτερα των νέων γύρω από την ΑΠΚ και για την ανάπτυξη δεξιοτήτων για την προστασία και τη διαχείρισή της. Εκτός αυτού, κάθε κράτος – μέλος είναι σημαντικό να κρατά την κοινή γνώμη ενήμερη για τις δραστηριότητες που διεξάγονται κατ' εφαρμογή της Σύμβασης και να προάγει την παιδεία όσον αφορά την προστασία των χώρων έκφρασης της ΑΠΚ.³⁵

Συμφασμένη με τη σπουδαιότητα των εκπαιδευτικών δράσεων είναι η έμφαση που δίνει η Σύμβαση στην ανάγκη διασφάλισης της ευρύτερης δυνατής συμμετοχής και εμπλοκής των κοινοτήτων, ομάδων και ατόμων που δημιουργούν, διατηρούν και μεταβιβάζουν την ΑΠΚ, στις δραστηριότητες για την προστασία και τη διαχείρισή της.³⁶

1.2.ιv. Διεθνείς κατάλογοι άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Στη Σύμβαση προβλέπεται η δημιουργία και η συνεχής ενημέρωση τριών καταλόγων:³⁷

α) *Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας*. Με τον κατάλογο αυτόν επιδιώκεται να καταστεί η ΑΠΚ περισσότερο αντιληπτή, για την κατανόηση της σημασίας της και την ενθάρρυνση του διαλόγου με σεβασμό στην πολιτισμική πολυμορφία. Ο κατάλογος συντάσσεται, ενημερώνεται και δημοσιεύεται από την Επιτροπή, κατόπιν προτάσεως των ενδιαφερόμενων χωρών.

Για να ενταχθεί ένα στοιχείο στον συγκεκριμένο κατάλογο:

1. Θα πρέπει να αποτελεί στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αυτά προσδιορίζονται στο Άρθρο 2 της Σύμβασης.

2. Η εγγραφή του στοιχείου στον κατάλογο θα πρέπει να συντελεί στην προβολή και στη συνειδητοποίηση της σημασίας της ΑΠΚ και στην ενθάρρυνση του διαλόγου, αντικατοπτρίζοντας την πολιτιστική πολυμορφία και την ανθρώπινη δημιουργικότητα.

³³ Ο. π. Άρθρο 12.

³⁴ Ο. π. Άρθρο 13.

³⁵ Ο. π. Άρθρο 14.

³⁶ Ο. π. Άρθρο 15.

³⁷ Ο. π. Άρθρα 16-18.

3. Το κράτος ή τα κράτη – μέλη που υποβάλλουν την αίτηση θα πρέπει να εξεργάζονται μέτρα διασφάλισης για την προστασία και προώθηση του στοιχείου.

4. Το στοιχείο θα πρέπει να έχει προταθεί με την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή της ενδιαφερόμενης κοινότητας, ομάδας, ή, περιπτώσεως δοθείσης, των ατόμων, που θα δίνουν την ελεύθερη, προηγούμενη και κατόπιν ενημέρωσης συγκατάθεσή τους.

5. Το στοιχείο θα πρέπει να περιλαμβάνεται σε ένα ευρετήριο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του κράτους ή των κρατών – μελών που υποβάλλουν την αίτηση, σύμφωνα με τα Άρθρα 11 και 12 της Σύμβασης.³⁸

β) *Κατάλογος της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που απαιτεί επείγουσα προστασία.* Ο κατάλογος αυτός συντάσσεται, ενημερώνεται και δημοσιεύεται από την Επιτροπή, κατόπιν αιτήματος του ενδιαφερόμενου κράτους, ώστε να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας των στοιχείων που χρειάζονται επείγουσα προστασία.

γ) *Προγράμματα, Σχέδια και Δραστηριότητες Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.* Βάσει των προτάσεων που υποβάλλουν τα κράτη – μέλη και σύμφωνα με τα κριτήρια που εγκρίνονται από τη Γενική Συνέλευση, η Διακυβερνητική Επιτροπή επιλέγει κατά περιόδους και προωθεί εθνικού και περιφερειακού χαρακτήρα προγράμματα, σχέδια και δραστηριότητες προστασίας της κληρονομιάς, που εκτιμά ότι αντικατοπτρίζουν καλύτερα τις αρχές και τους στόχους της Σύμβασης, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών. Η Επιτροπή συνοδεύει την υλοποίηση των εν λόγω προγραμμάτων, σχεδίων και δραστηριοτήτων με τη διάδοση των βέλτιστων πρακτικών με μέσα που καθορίζει η ίδια.

Μεταξύ των προγραμμάτων, έργων ή δραστηριοτήτων που προτείνονται στην Επιτροπή από τα κράτη – μέλη για το μητρώο καλών πρακτικών, επιλέγονται μόνο εκείνα που πληρούν καλύτερα τα ακόλουθα κριτήρια:

1. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα περιλαμβάνει τη διαφύλαξη, όπως ορίζεται στο Άρθρο 2 της Σύμβασης.

2. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα προωθεί τον συντονισμό των προσπαθειών για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιφερειακό, υποπεριφερειακό και / ή διεθνές επίπεδο.

3. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα αντικατοπτρίζει τις αρχές και τους στόχους της Σύμβασης.

³⁸ Για τα κριτήρια για την ένταξη στοιχείων στους καταλόγους άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς βλ. UNESCO: *Procedure of inscription of elements on the Lists and of selection of Good Safeguarding Practices*: <https://ich.unesco.org/en/procedure-of-inscription-00809#criteria>.

4. Εάν έχει ήδη ολοκληρωθεί, το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα, θα πρέπει να έχει αποδείξει αποτελεσματικότητα στη συμβολή του στη βιωσιμότητα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς την οποία αφορά. Εάν είναι ακόμη σε εξέλιξη ή υπό σχεδιασμό, θα πρέπει να αναμένεται ότι θα συμβάλει ουσιαστικά στη βιωσιμότητά της.

5. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα έχει υλοποιηθεί ή πρόκειται να υλοποιηθεί με τη συμμετοχή της ενδιαφερόμενης κοινότητας, ομάδας ή, περιπτώσεως δοθείσης, των ενδιαφερομένων ατόμων και με την ελεύθερη, προηγούμενη και κατόπιν ενημέρωσης συγκατάθεσή τους.

6. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα μπορεί να λειτουργήσει ως υποπεριφερειακό, περιφερειακό ή διεθνές μοντέλο για δραστηριότητες διαφύλαξης.

7. Το κράτος ή τα κράτη – μέλη που υποβάλλουν την αίτηση, ο φορέας υλοποίησης και η ενδιαφερόμενη κοινότητα, ομάδα ή, περιπτώσεως δοθείσης, τα ενδιαφερόμενα άτομα προτίθενται να συνεργαστούν για τη διάδοση των βέλτιστων πρακτικών, εάν το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητά τους επιλεγεί.

8. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα περιλαμβάνει εμπειρίες που υπόκεινται σε αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους.

9. Το πρόγραμμα, το έργο ή η δραστηριότητα εφαρμόζεται πρωτίστως στις ιδιαίτερες ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών.³⁹

1.2.v. Η σπουδαιότητα της Σύμβασης

Όπως προκύπτει από την παραπάνω παρουσίαση του περιεχομένου της, η Σύμβαση αποτυπώνει και καθιερώνει τα νέα δεδομένα των αρχών του 21^{ου} αιώνα αναφορικά με το περιεχόμενο της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και με τη διαχείρισή της. Μία πολύ σημαντική καινοτομία της Σύμβασης είναι η αναγνώριση στο πλαίσιο ενός δεσμευτικού πλέον κειμένου της διεύρυνσης του περιεχομένου του όρου *πολιτιστική κληρονομιά*, ο οποίος περιλαμβάνει και τις άυλες εκφάνσεις του πολιτισμού. Τοιουτοτρόπως, καθιερώνεται και υπογραμμίζεται η αξία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και παράλληλα διαμορφώνεται ένα πλαίσιο το οποίο δεσμεύει τα συμβαλλόμενα κράτη – μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την τεκμηρίωση, την προστασία, την ανάδειξη και την αναδημιουργία της.

Το δεύτερο εξίσου σημαντικό στοιχείο, το οποίο παγιώνεται με τη συγκεκριμένη Σύμβαση, είναι η αναγνώριση της σπουδαιότητας των τοπικών κοινοτήτων, ομάδων και

³⁹ Ο. π.

ατόμων στην προστασία, τη διαχείριση και την αξιοποίηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η έμφαση την οποία αποδίδει η Σύμβαση στις κοινότητες και, περιπτώσεως δοθείσης, στα άτομα αναδεικνύει τη στροφή που, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, παρατηρείται στις αρχές του 21^{ου} αιώνα προς το διαχειριστικό μοντέλο της ζώσας πολιτιστικής κληρονομιάς που εστιάζει στις τοπικές κοινωνίες, από τις οποίες η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς επιτελείται σε καθημερινό επίπεδο. Φυσικά, όπως διαφαίνεται και από το κείμενο της Σύμβασης, ο ρόλος των κρατικών φορέων, των επιτελικών υπηρεσιών και της επιστημονικής κοινότητας παραμένει καθοριστικός για την οργάνωση των δράσεων για την καταγραφή, διαφύλαξη και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και για την υιοθέτηση των πολιτικών που συμβάλλουν στη διασφάλιση της αειφορίας και της βιωσιμότητας, όχι μόνο των πολιτιστικών εκφάνσεων, αλλά και των ίδιων των κοινοτήτων.⁴⁰ Παρατηρείται, λοιπόν, μία μετατόπιση από την τεχνοκρατική και υλικοκεντρική προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε μια συμμετοχική και ανθρωποκεντρική θεώρησή της που αναγνωρίζει τη μεταβλητότητά της σε σχέση με τους ανθρώπους, τη φύση και την ιστορία τους.⁴¹

⁴⁰ Βλ. Μάργαρη (2020) σελ. 41-42.

⁴¹ Ο. π. σελ. 25-26. Βλ., επίσης, Αλιβιζάτου κ. ά. σελ. 58, για παρουσίαση της σχέσης της Σύμβασης του 2003 με τη Σύμβαση του 1972.

2. Η εφαρμογή της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) στην Ελλάδα

2.1. Η κύρωση της Σύμβασης και οι εγγραφές στους διεθνείς καταλόγους άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

2.1.ι. Κύρωση της Σύμβασης και διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Η κύρωση των Συμβάσεων της UNESCO άσκησε σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση και εξέλιξη της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής. Το 1981 κυρώθηκε από την Ελλάδα η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (UNESCO 1972) η οποία έχει σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό και την εφαρμογή της ελληνικής πολιτιστικής πολιτικής.⁴² Το 2006 κυρώθηκαν από την ελληνική Βουλή η Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (UNESCO 2005) με τον ν. 3520/2006⁴³ και η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) με τον ν. 3521/2006.⁴⁴ Η ενσωμάτωση των δύο τελευταίων Συμβάσεων στην ελληνική έννομη τάξη συνέβαλε στον εμπλουτισμό της ελληνικής νομοθεσίας, τονίζοντας την αξία της πολιτισμικής πολυμορφίας και της ΑΠΚ και τον ρόλο των ατόμων και των κοινοτήτων, ως βασικών φορέων και εκφραστών της ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς της χώρας.⁴⁵ Η κύρωση των Συμβάσεων αυτών έδωσε την ευκαιρία για την προώθηση νέων πολιτιστικών πολιτικών και τη διεύρυνση της εστίασης της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής.⁴⁶

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η μέριμνα για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς θεσμοθετείται ήδη από το 2002 με το θεμελιώδες κανονιστικό κείμενο για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή τον ν. 3028/2002,⁴⁷ ο οποίος διεύρυνε σημαντικά το αντικείμενο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο κείμενο του νόμου δηλώνεται ότι «η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει και τα

⁴² ν. 1126/1981 (ΦΕΚ 32/Α'/10-02-1981) «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς».

⁴³ ν. 3520/2006 (ΦΕΚ 274/Α'/22-12-2006) «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων».

⁴⁴ ν. 3521/2006 (ΦΕΚ 275/Α'/22-12-2006) «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς».

⁴⁵ Μάργαρη (2020) σελ. 86.

⁴⁶ Βλ. Μάργαρη (2021) σελ. 224.

⁴⁷ ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α'/28-06-2002) «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς».

άυλα πολιτιστικά αγαθά»,⁴⁸ που ως τέτοια νοούνται «εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού».⁴⁹ Η υιοθέτηση του όρου «άυλα πολιτιστικά αγαθά», το 2002 στο παραπάνω κανονιστικό κείμενο, αναδεικνύει τις διεθνείς ζυμώσεις για την κατάρτιση της Σύμβασης του 2003. Έως τότε τα άυλα πολιτιστικά αγαθά στα ελληνικά θεσμικά κείμενα εντάσσονταν στην έννοια του «παραδοσιακού και σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού».⁵⁰

Σύμφωνα με τον ν. 3028/2002, το Υπουργείο Πολιτισμού «μεριμνά για την αποτύπωση σε γραπτή μορφή, καθώς και σε υλικούς φορείς ήχου, εικόνας ή ήχου και εικόνας, την καταγραφή και την τεκμηρίωση άυλων πολιτιστικών αγαθών του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία».⁵¹ Επίσης, στον συγκεκριμένο νόμο διευκρινίζεται ότι ως ιστορικοί τόποι νοούνται, μεταξύ άλλων, «χώροι των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους».⁵² Στον πρόσφατο ν. 4858/2021, με τον οποίο κωδικοποιείται η κείμενη νομοθεσία για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενσωματώνονται οι διατάξεις της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που αφορούν τον ορισμό της ΑΠΚ, τους τομείς στους οποίους αυτή εκδηλώνεται και τα μέτρα για την προστασία της.⁵³

2.1.ii. Τα εγγεγραμμένα στους διεθνείς καταλόγους στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Η Ελλάδα εφαρμόζει τη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003), έχοντας συστήσει Εθνική Επιστημονική Επιτροπή, η οποία επικουρεί τη διοίκηση στην εφαρμογή της Σύμβασης και συγκεκριμένα σε θέματα σχεδιασμού και αποτίμησης της σχετικής πολιτικής. Συμβάλλει στην αξιολόγηση των φακέλων που υποβάλλονται για εγγραφή στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, εισηγείται την επιλογή φακέλων υποψηφιοτήτων για εγγραφή στους

⁴⁸ Παρ. 2 άρθρ. 1 του ν. 3028/2002.

⁴⁹ Περ. ε άρθρ. 2 του ν. 3028/2002.

⁵⁰ ΥΠΠΟΑ: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Ορισμός της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς: <https://ayla.culture.gr/orismos-apk/>.

⁵¹ Άρθρο 6 του ν. 3028/2002.

⁵² Περ. δ άρθρ. 2 του ν. 3028/2002.

⁵³ Βλ. άρθρο 5 του ν. 4858/2021 (ΦΕΚ 220/Α'/19-11-2021) «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» και κεφάλαιο 1.2.i της παρούσας μελέτης.

Διεθνείς Καταλόγους Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και συμμετέχει στον σχεδιασμό μέτρων ευαισθητοποίησης για την ΑΠΚ (σεμινάρια και ημερίδες ευαισθητοποίησης, επιστημονικά συνέδρια και γενικότερα μέτρα ανάδειξης και προβολής της ΑΠΚ).⁵⁴

Μέχρι σήμερα, η Ελλάδα έχει εγγράψει στους διεθνείς καταλόγους άυλης κληρονομιάς εννέα στοιχεία. Άλλα από αυτά αποτελούν εγγραφές αποκλειστικά της Ελλάδας και άλλα εγγράφηκαν έπειτα από συνεργασία της Ελλάδας με άλλα κράτη, κυρίως γειτονικά, και την υποβολή κοινής υποψηφιότητας.⁵⁵ Ειδικότερα, έχουν καταχωρισθεί οκτώ εγγραφές της Ελλάδας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας και μία στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Παρακάτω γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση των εγγραφών αυτών και των κριτηρίων επιλογής τους.⁵⁶

2.1.ii.a. Η Μεσογειακή Διατροφή

Το 2013 η Ελλάδα, από κοινού με τις Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρο, Μαρόκο και Πορτογαλία, ενέγραψε τη Μεσογειακή Διατροφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας ως έκφανση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που χαρακτηρίζει τους μεσογειακούς λαούς.⁵⁷

Όπως αναφέρεται στην εγγραφή του στοιχείου στον κατάλογο της UNESCO,⁵⁸ η μεσογειακή διατροφή περιλαμβάνει «ένα σύνολο δεξιοτήτων, γνώσεων, τελετουργιών, συμβόλων και παραδόσεων σχετικά με την καλλιέργεια, τη συγκομιδή, την αλιεία, την κτηνοτροφία, τη συντήρηση, την επεξεργασία, το μαγείρεμα και κυρίως το μοίρασμα και την κατανάλωση φαγητού». Το γεύμα μαζί με άλλους είναι το θεμέλιο της πολιτιστικής ταυτότητας και της συνέχειας των κοινοτήτων σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου, καθώς αποτελεί μία στιγμή κοινωνικών ανταλλαγών και επικοινωνίας που ισχυροποιεί και ανανεώνει την ταυτότητα της οικογένειας, της ομάδας ή της κοινότητας.

⁵⁴ Η Εθνική Επιστημονική Επιτροπή συνεδριάζει αμισθί δύο φορές τον χρόνο με πρόσκληση που απευθύνει ο Πρόεδρος της προς τα μέλη. Μπορεί να συνεδριάσει εκτάκτως, εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα από τουλάχιστον τέσσερα μέλη της. Βλ. ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εθνική Επιστημονική Επιτροπή για την Εφαρμογή της Σύμβασης*: https://ayla.culture.gr/purpose/ethini_epistimoniki_epitropi_gia_ti_symvasi/.

⁵⁵ Βλ. Κωστάκης (2020) σελ. 125.

⁵⁶ Για περισσότερες λεπτομέρειες αναφορικά με καθεμία από τις εγγραφές βλ. UNESCO: *The lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of the good safeguarding practices*: <https://ich.unesco.org/en/lists#2008> και ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*: <https://ayla.culture.gr/>. Βλ., επίσης, Τάτση (2019).

⁵⁷ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Η Ελλάδα στη Σύμβαση*: <https://ayla.culture.gr/en/the-text/αντιπροσωπευτικός-κατάλογος-της-αυθ/>.

⁵⁸ UNESCO: *Mediterranean diet*: <https://ich.unesco.org/en/RL/mediterranean-diet-00884>.

Η μεσογειακή διατροφή δίνει έμφαση σε αξίες, όπως η φιλοξενία, ο διαπολιτισμικός διάλογος και η δημιουργικότητα καθώς και σε έναν τρόπο ζωής που διαπνέεται από τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Για τον λόγο αυτόν, έχει ουσιαστικό ρόλο στις πολιτιστικές εκδηλώσεις και τους εορτασμούς, καθώς φέρνει κοντά ανθρώπους κάθε ηλικίας και κοινωνικής τάξης. Στην έννοια της μεσογειακής διατροφής περιλαμβάνονται και πρακτικές κατασκευής σκευών για τη μεταφορά, τη συντήρηση και την κατανάλωση τροφίμων. Ο ρόλος των γυναικών στη διαφύλαξη και μετάδοση των γνώσεων γύρω από τη μεσογειακή διατροφή είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

Εικόνα 2.1: Μεσογειακή διατροφή

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Αυλή Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

Λαμβάνοντας υπόψη της τα παραπάνω στοιχεία, η Διακυβερνητική Επιτροπή της UNESCO αποφάσισε την εγγραφή της μεσογειακής διατροφής στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο, κρίνοντας ότι πληρούνται τα σχετικά κριτήρια:

1. Η μεσογειακή διατροφή μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, ιδιαίτερα μέσω του θεσμού της οικογένειας, δημιουργώντας την αίσθηση του *ανήκειν* σε μια ομάδα, αποτελώντας ένα στοιχείο ταυτότητας για όσους ζουν στη λεκάνη της Μεσογείου και δίνοντας ευκαιρία για συνάντηση και διάλογο.

2. Η εγγραφή του συγκεκριμένου στοιχείου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάδειξη της σημασίας των υγιεινών και βιώσιμων διατροφικών πρακτικών, ενθαρρύνοντας παράλληλα τον διαπολιτισμικό διάλογο και προωθώντας τον σεβασμό στην πολιτιστική και περιβαλλοντική πολυμορφία.

3. Τα μέτρα διαφύλαξης του στοιχείου επικεντρώνονται στην ευαισθητοποίηση, τη μεταβίβαση, την τεκμηρίωση, καθώς και σε νομοθετικές δράσεις. Έμφαση δίνεται στην ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ των κοινοτήτων και των ενδιαφερομένων κρατών.

4. Μέσω πολλών συναντήσεων, οι ενδιαφερόμενες κοινότητες των επτά χωρών συμμετείχαν στην προετοιμασία της υποψηφιότητας και έδωσαν, ελεύθερα και κατόπιν ενημέρωσης, την προηγούμενη συναίνεσή τους.

5. Η μεσογειακή διατροφή αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας και τεκμηρίωσης σε καθένα από τα ενδιαφερόμενα κράτη – μέλη και είχε ήδη συμπεριληφθεί σε ένα ή περισσότερα ευρετήρια κάθε κράτους – μέλους.⁵⁹

2.1.ii.β. Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο

Στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας εγγράφηκε το 2014 μετά από πρόταση της Ελλάδας και η τεχνογνωσία της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο, που αποτελεί παραδοσιακά μία οικογενειακή ενασχόληση στην οποία συμμετέχουν επί ίσοις όροις με επίπονη εργασία στη διάρκεια όλου του χρόνου άνδρες και γυναίκες κάθε ηλικίας. Τα νεότερα ηλικιακά μέλη της κοινότητας ασχολούνται με τα στάδια καλλιέργειας των μαστιχόδεντρων και παραγωγής της μαστίχας, ενώ οι ηλικιωμένοι με τη μεταβίβαση των γνώσεων γύρω από αυτή την πρακτική στις νεότερες γενιές. Η κουλτούρα της μαστιχοκαλλιέργειας αντιπροσωπεύει ένα συνεκτικό κοινωνικό γεγονός, γύρω από το οποίο διαμορφώνονται δίκτυα συνεργασιών και αλληλοβοήθειας. Επιπλέον, παρέχει μία ευκαιρία διαίωνισης της συλλογικής μνήμης μέσω της αφήγησης ιστοριών σχετικών με την πρακτική αυτή.⁶⁰

Εικόνα 2.ii.β: Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο
Πηγή: UNESCO, *Know-how of cultivating mastic on the island of Chios*.

⁵⁹ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 8.COM 8.10*. Στο Εθνικό Ευρετήριο της Ελλάδας είχε εγγραφεί το 2013.

⁶⁰ UNESCO: *Know-how of cultivating mastic on the island of Chios*: <https://ich.unesco.org/en/RI/know-how-of-cultivating-mastic-on-the-island-of-chios-00993>.

Η Διακυβερνητική Επιτροπή έκρινε ότι πληρούνται τα κριτήρια για ένταξη του συγκεκριμένου στοιχείου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο για τους εξής λόγους:

1. Η γνώση γύρω από τη μαστιχοκαλλιέργεια μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αποτελεί σημαντικό συστατικό στοιχείο της αγροτικής ζωής των κατοίκων της Χίου και ενισχύει την κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη μεταξύ τους.

2. Η εγγραφή του στοιχείου στον Κατάλογο θα συνέβαλλε στην ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που σχετίζεται με οικολογικές πρακτικές γύρω από την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και τη σημασία της για την αειφόρο ανάπτυξη.

3. Εκπονούνται ποικίλα μέτρα διαφύλαξης, που περιλαμβάνουν την εκπαίδευση και την έρευνα με στόχο την οικονομική βιωσιμότητα της συγκεκριμένης τεχνογνωσίας.

4. Η υποψηφιότητα προετοιμάστηκε με τη συμμετοχή και τη συγκατάθεση αντιπροσωπευτικών συλλόγων και επαγγελματιών της μαστιχοκαλλιέργειας.

5. Με τη συμμετοχή της ενδιαφερόμενης κοινότητας το στοιχείο συμπεριελήφθη το 2013 στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.⁶¹

2.1.ii.γ. Η Τηνιακή Μαρμαροτεχνία

Το 2015 η Ελλάδα ενέγραψε την Τηνιακή Μαρμαροτεχνία στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Η τέχνη της μαρμαρογλυπτικής αποτελεί έκφραση της πολιτιστικής ταυτότητας της Τήνου.

Εικόνα 2.ΙΙΙ: Εργαστήριο μαρμαροτεχνίας
Πηγή: UNESCO: *Tinian marble craftsmanship*.

Οι τεχνίτες της μαρμαρογλυπτικής διαθέτουν εμπειρική γνώση για τις ιδιότητες και τις μεθόδους χειρισμού του μαρμάρου και συχνά συνεργάζονται για την εκτέλεση

⁶¹ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 9.COM 10.18*.

μεγάλων έργων. Στα εργαστήρια μαρμαροτεχνίας παράγεται μία σειρά μοτίβων και σχεδίων με διάφορους συμβολισμούς. Η μεταβίβαση της γνώσης από τη μία γενιά στην επόμενη ακολουθεί μακροχρόνιες παραδόσεις και οι μαθητευόμενοι περνούν μία σειρά σταδίων, για να κατακτήσουν την τέχνη της μαρμαρογλυπτικής. Σχεδόν το ένα τέταρτο των ασχολούμενων είναι πλέον γυναίκες, γεγονός που υποδηλώνει μία στροφή στην παράδοση της τέχνης, που μέχρι πρόσφατα ήταν αποκλειστικά ανδρική δραστηριότητα.⁶²

Η Διακυβερνητική Επιτροπή ενέκρινε την εγγραφή του εν λόγω στοιχείου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο, διαπιστώνοντας ότι πληρούνται τα εξής κριτήρια:

1. Η τινιακή μαρμαροτεχνία βασίζεται στο μοντέλο μεταβίβασης της γνώσης από τον δάσκαλο στον μαθητή στο πλαίσιο ιεραρχικά οργανωμένων εργαστηρίων. Επίσης, το νησί της Τήνου είναι γνωστό ως κέντρο τεχνογνωσίας στην Ελλάδα και όχι μόνο και για τις τοπικές κοινότητες η μαρμαροτεχνία αντιπροσωπεύει έναν ισχυρό σύνδεσμο με την ιστορία, το περιβάλλον και την πολιτιστική τους ταυτότητα.

2. Η εγγραφή του στοιχείου στον κατάλογο θα συνέβαλλε στην προβολή της παράδοσης της χειροτεχνίας και στον εμπλουτισμό της γνώσης για την πολιτιστική πολυμορφία στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Επίσης, θα αναδεικνυε τη σύνδεση των φυσικών πόρων της περιοχής με την άυλη και υλική κληρονομιά της, προβάλλοντας τοιουτοτρόπως και αναδεικνύοντας τη σημασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

3. Συμπληρώνοντας ένα σύνολο υφιστάμενων μέτρων διαφύλαξης, τα νέα προτεινόμενα μέτρα στοχεύουν στην περαιτέρω μετάδοση, προστασία, τεκμηρίωση και έρευνα και αντιμετωπίζουν το ζήτημα της πιθανής υπερβολικής εμπορευματοποίησης.

4. Ο φάκελος υποψηφιότητας ήταν το αποτέλεσμα της συνεργασίας της ενδιαφερόμενης κοινότητας των τεχνιτών της μαρμαρογλυπτικής με τις τοπικές αρχές, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς και ειδικούς και της αντίστοιχης συναίνεσης.

5. Το 2013 με τη συμμετοχή της ενδιαφερόμενης κοινότητας το στοιχείο είχε συμπεριληφθεί στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.⁶³

2.1.ii.δ. Τα Μωμοέρια, Πρωτοχρονιάτικη γιορτή σε οκτώ χωριά της Κοζάνης

Το 2016 εγγράφηκαν στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας τα Μωμοέρια. Πρόκειται για ένα ευετηριακό και ψυχαγωγικό έθιμο του Δωδεκαημέρου (περίοδος από τα Χριστούγεννα έως τα Θεοφάνια)

⁶² UNESCO: *Tinian marble craftsmanship*: <https://ich.unesco.org/en/RL/tinian-marble-craftsmanship-01103>.

⁶³ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 10.COM 10.B.17*.

με χορευτική, θεατρική και μουσική ομάδα σε παράλληλη δράση, που επιβιώνει σε οκτώ χωριά του Νομού Κοζάνης.⁶⁴ Τα εορταστικά δρώμενα κορυφώνονται στην πλατεία κάθε χωριού με τη συμμετοχή όλων των κατοίκων. Μέσω του εθίμου αυτού εκφράζονται ευχές για ευημερία, υγεία, γονιμότητα και καλή σοδειά. Επίσης, πλέον ενθαρρύνεται και η βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων. Το έθιμο μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αποτελεί χαρακτηριστικό της πολιτιστικής ταυτότητας της κοινότητας και στοιχείο κοινωνικής συνοχής.⁶⁵

Εικόνα 2.IV: Τα Μωμοέρια, Πρωτοχρονιάτικη γιορτή σε οκτώ χωριά της Κοζάνης
Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

Η Διακυβερνητική Επιτροπή, εξετάζοντας τον φάκελο υποψηφιότητας, έκρινε ότι το έθιμο αυτό πληροί ως ακολούθως τα απαιτούμενα κριτήρια και αποφάσισε την εγγραφή του στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο:

1. Τα Μωμοέρια είναι ένα έθιμο που λειτουργεί ως δείκτης ταυτότητας για τους Έλληνες ποντιακής καταγωγής και ως απόδειξη κοινωνικής συνοχής των μελών της τοπικής κοινότητας. Το έθιμο αυτό μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά εμπλουτίζοντας τη συλλογική μνήμη και είναι συμβατό με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

2. Η εγγραφή του στοιχείου στον κατάλογο δύναται να αυξήσει την ευαισθητοποίηση για παρόμοιες πρακτικές σε άλλα μέρη του κόσμου ως στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και να ενθαρρύνει τον διάλογο μεταξύ κοινοτήτων που έχουν παρόμοια στοιχεία, προάγοντας τον σεβασμό της πολιτιστικής πολυμορφίας.

⁶⁴ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου*: <https://ayla.culture.gr/en/μωμοέρια-ένα-έθιμο-του-δωδεκαημέρου/>.

⁶⁵ UNESCO: *Momoeria, New Year's Celebration in eight villages of Kozani area, West Macedonia, Greece*: <https://ich.unesco.org/en/RL/momoeria-new-year-s-celebration-in-eight-villages-of-kozani-area-west-macedonia-greece-01184>.

3. Έχουν προταθεί μέτρα διαφύλαξης του εθίμου, τα οποία δύνανται να υλοποιηθούν από ενώσεις κατοίκων με κρατική υποστήριξη.

4. Υπήρξε ευρεία συμμετοχή των ενδιαφερόμενων φορέων, συμπεριλαμβανομένων ενώσεων και από τα οκτώ χωριά, για τη διαμόρφωση της υποψηφιότητας και ελεύθερη προηγούμενη και κατόπιν ενημέρωσης συγκατάθεσή τους.

5. Το έθιμο εγγράφηκε το 2015 στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς με τη συνεργασία των ενδιαφερόμενων φορέων.⁶⁶

2.1.ii.ε. Το Ρεμπέτικο

Το 2017 εγγράφηκε το ρεμπέτικο στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Το ρεμπέτικο είναι ένα αστικό λαϊκό μουσικό είδος που άκμασε το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, άμεσα συνδεδεμένο με τον λόγο και τον χορό. Έχει επιρροές από το δημοτικό και το μικρασιάτικο τραγούδι και αντικατοπτρίζει το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής κατά την οποία αναπτύχθηκε και κυρίως τη ζωή του περιθωρίου. Στην πορεία, η κοινωνική του βάση επεκτάθηκε στους πρόσφυγες, στην εργατική και τη μεσοαστική τάξη. Στις μέρες μας, έχει ευρεία απήχηση και λειτουργεί ως ισχυρό σύμβολο ταυτότητας και ιδεολογίας για την ελληνική λαϊκή μουσική παράδοση.⁶⁷

Η Διακυβερνητική Επιτροπή έκρινε ότι πληρούνται τα κριτήρια για ένταξη του στοιχείου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο:

1. Το ρεμπέτικο ξεκίνησε ανάμεσα στον φτωχό αστικό πληθυσμό και εξελίχθηκε σε χαρακτηριστική πολιτισμική έκφραση για την ταυτότητα όλου του ελληνικού λαού. Είναι ένα είδος μουσικής και χορού ευρέως διαδομένο σε όλη την Ελλάδα και σε άλλα μέρη του κόσμου, με αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών σε αυτό.

2. Το ρεμπέτικο αντικατοπτρίζει τη δημιουργική εξέλιξη παλαιών μουσικών ειδών σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο περιβάλλον και εντάσσεται στις αστικές μουσικές παραδόσεις που συμβάλλουν στην ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων και προσφύγων, ενισχύοντας τις διαπολιτισμικές συνδέσεις.

3. Η βιωσιμότητα του στοιχείου διασφαλίζεται μέσω μέτρων όπως η έρευνα, η τεκμηρίωση, η μετάδοση και οι δραστηριότητες ευαισθητοποίησης. Ιδιαίτερα

⁶⁶ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 11.COM 10.B.16.*

⁶⁷ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Ρεμπέτικο:*

<https://ayla.culture.gr/%CE%81%CE%B5%CE%BC%CF%80%CE%AD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF/>.

σημαντικός είναι ο ρόλος μουσικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία, για τα οποία μάλιστα η Ελλάδα επαινέθηκε από την Επιτροπή.

4. Διεξήχθησαν πολλές συζητήσεις με τις ενδιαφερόμενες κοινότητες και τους φορείς και υπήρξε μεγάλος αριθμός εξατομικευμένων επιστολών συγκατάθεσης.

5. Κατόπιν ευρείας διαβούλευσης με φορείς και ερευνητές, το ρεμπέτικο εγγράφηκε το 2016 στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.⁶⁸

2.1.ii.στ. Η Τέχνη της Ξερολιθιάς

Το 2018 εγκρίθηκε η εγγραφή της Τέχνης της Ξερολιθιάς στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, έπειτα από την υποβολή κοινού φακέλου υποψηφιότητας της Ελλάδας με άλλες επτά χώρες (Γαλλία, Ελβετία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Σλοβενία). Πρόκειται για την τέχνη της κατασκευής κτισμάτων με λίθους χωρίς κανένα συνδετικό υλικό (*εν ξηρώ*). Οι ξερολιθικές κατασκευές είναι άλλοτε έντονα ορατές και άλλοτε διακριτικές και ταπεινές. Πάντα, όμως, είναι καλαίσθητες και φιλικές προς το περιβάλλον.⁶⁹

Φωτ.: Ιουλία Κ. Παπαευτυγίου

Λέσβος 2010

Κατασκευή χμιμλού τοίχου περίφραξης από ξερολιθιά, για την οριοθέτηση ιδιοκτησιών στην ύπαιθρο της Λέσβου.

Εικόνα 2.V: Η Τέχνη της Ξερολιθιάς

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

Η Διακυβερνητική Επιτροπή έκρινε ότι πληρούνται τα κριτήρια για ένταξη του στοιχείου στον Κατάλογο, ως ακολούθως:

⁶⁸ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee*: 12.COM 11.B.11.

⁶⁹ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Η τέχνη της ξερολιθιάς*: https://ayla.culture.gr/i_texni_tis_xerolithias/.

1. Η τέχνη της ξερολιθιάς είναι μία ζωντανή παράδοση που αναπτύσσεται όλο και περισσότερο προς χάριν της αειφόρου διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, της γεωργικής γης, των ανθρώπινων κατοικιών και του περιβάλλοντός τους. Ενισχύει την κοινωνική συνοχή, προϋποθέτοντας στενή συνεργασία των μελών της κοινότητας.

2. Η τεχνική αυτή πηγάζει από την ανάγκη να προσδιοριστεί η γη για καλλιεργητικούς σκοπούς με τη χρήση λίθων για την κατασκευή λειτουργικών κτισμάτων. Η ευρεία διάδοση της πρακτικής και η προστασία των μνημείων ξερολιθιάς μπορεί να συμβάλει στη προβολή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

3. Το προτεινόμενο σχέδιο διαφύλαξης του στοιχείου, στηριζόμενο στη διεθνή συνεργασία, εκπονήθηκε με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων και προβλέπει μεταξύ άλλων τη δημιουργία πιστοποιημένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

4. Ο φάκελος υποψηφιότητας ήταν αποτέλεσμα εκτενών συζητήσεων μεταξύ ενδιαφερόμενων φορέων και κοινοτήτων. Η απόφαση για την πολυεθνική υποψηφιότητα ελήφθη το 2016 στο πλαίσιο ενός διεθνούς συνεδρίου στην Ελλάδα.

5. Η πρακτική είναι εγγεγραμμένη στους εθνικούς καταλόγους άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των οκτώ χωρών που υπέβαλαν την αίτηση. Στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας εγγράφηκε το 2015.⁷⁰

2.1.ii.ζ. Η Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική

Το 2019 εγκρίθηκε από την Επιτροπή η εγγραφή της Βυζαντινής Μουσικής / Ψαλτικής στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Ο φάκελος υποψηφιότητας προετοιμάστηκε από κοινού με την Κύπρο. Η βυζαντινή μουσική περιλαμβάνει τη μνημοτεχνική απόδοση των μελωδιών στις εκκλησιαστικές ακολουθίες (συντελεστές, λειτουργικό τυπικό, σχεδιασμός μουσικών δρωμένων, εξοπλισμός βιβλίων, εκπαίδευση). Ως ζωντανή παραδοσιακή τέχνη, θεωρείται από τα σημαντικότερα πολιτισμικά αγαθά που συμβάλλουν ουσιαστικά στον αυτοπροσδιορισμό και την αυτογνωσία του νεότερου ελληνισμού. Τα χαρακτηριστικά της συνθέτουν ένα ισχυρό κράμα ελληνικού λόγου, ρυθμού και μέλους με ιδιότυπες τεχνοτροπίες και μορφολογικά ιδιώματα, που μεταφέρονται από στόμα σε στόμα.⁷¹

⁷⁰ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 13.COM 10.B.10.*

⁷¹ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική*: https://ayla.culture.gr/psaltiki_texni/.

Εικόνα 2.VI: Η Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

Η Επιτροπή, επαινώντας τα υποβάλλοντα κράτη – μέλη για την υποδειγματική διαδικασία κοινής υποβολής υποψηφιότητας και για το άρτια προετοιμασμένο αρχείο, έκρινε ότι πληρούνται τα κριτήρια για ένταξη του στοιχείου στον Κατάλογο:

1. Η βυζαντινή μουσική αποτελεί έκφραση και ουσιαστικό χαρακτηριστικό της συλλογικής και ατομικής ταυτότητας των φορέων της. Κατέχει κεντρικό ρόλο στη θρησκευτική και κοινωνική ζωή των Ορθοδόξων Χριστιανών και είναι συνυφασμένη με τα σημαντικότερα γεγονότα της ανθρώπινης ζωής (όπως ο γάμος και η βάπτιση).

2. Η εγγραφή αυτού του στοιχείου στον Κατάλογο μπορεί να αυξήσει την ευαισθητοποίηση για την πολιτιστική κληρονομιά της Μεσογείου και να ενισχύσει την κατανόηση και την ανεκτικότητα μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών θρησκειών.

3. Τα υφιστάμενα και τα προτεινόμενα μέτρα διαφύλαξης από τις κοινότητες και τους τοπικούς φορείς και των δύο κρατών περιλαμβάνουν τη μετάδοση μέσω της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, την τεκμηρίωση, την έρευνα και την προστασία.

4. Υπήρξε συμμετοχική διαδικασία για την ανάδειξη της υποψηφιότητας με την υποδειγματική συνεργασία των δύο κρατών και των ενδιαφερόμενων κοινοτήτων.

5. Η βυζαντινή μουσική εντάχθηκε στον Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας το 2015 και της Κύπρου το 2017.⁷²

2.1.ii.η. Η Μετακινούμενη Κτηνοτροφία

Το 2019 υποβλήθηκε από την Ελλάδα από κοινού με την Αυστρία και την Ιταλία φάκελος υποψηφιότητας για τη «Μετακινούμενη Κτηνοτροφία – Η εποχιακή μετακίνηση των κοπαδιών πάνω στις παραδοσιακές διαδρομές τους στη Μεσόγειο και στις Άλπεις». Ο όρος *μετακινούμενη κτηνοτροφία* δηλώνει την ετήσια μετακίνηση των κοπαδιών

⁷² UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 14.COM 10.B.9.*

αιγοπροβάτων μεταξύ θερινών και χειμερινών βοσκοτόπων, ανεξάρτητα από το μέσο και την απόσταση που διανύουν. Οι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι είναι φορείς γνώσεων και πρακτικών, που σχετίζονται αφενός με τη βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων φυσικών πόρων (λιβάδια, υδάτινες πηγές κ.ά.) και των κλιματικών δεδομένων και αφετέρου με την παραγωγή ποιοτικών αγροδιατροφικών προϊόντων.⁷³

Εικόνα 2.VII: Η Μετακινούμενη Κτηνοτροφία

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Αυλή Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

Η Διακυβερνητική Επιτροπή ενέκρινε την εγγραφή του στοιχείου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο, καθώς έκρινε ότι πληρούνται τα σχετικά κριτήρια:

1. Η πρακτική της μετακινούμενης κτηνοτροφίας βρίσκεται στον πυρήνα της πολιτισμικής και κοινωνικής συγκρότησης των ορεινών κτηνοτροφικών κοινοτήτων και έχει συμβάλει στη διαμόρφωση του τρόπου ζωής των κατοίκων και του τοπίου των περιοχών όπου αναπτύχθηκε ιστορικά.

2. Η εγγραφή του στοιχείου στον Κατάλογο δύναται να αναδείξει τη σημασία των αξιών και των πολιτιστικών εκφράσεων της αγροτικής ζωής και τη σπουδαιότητά τους για την ΑΠΚ.

3. Τα υποβάλλοντα κράτη εφαρμόζουν ήδη μέτρα διασφάλισης και προτείνουν και πρόσθετα μέτρα για την τεκμηρίωση, έρευνα και προώθηση του στοιχείου.

4. Η πρωτοβουλία για την ανάδειξη της μετακινούμενης κτηνοτροφίας σε στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ξεκίνησε από τα μέλη της ενδιαφερόμενης

⁷³ ΥΠΠΟΑ: *Αυλή Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Μετακινούμενη Κτηνοτροφία – Η εποχιακή μετακίνηση των κοπαδιών πάνω στις παραδοσιακές διαδρομές τους, στη Μεσόγειο και στις Άλπεις*: https://ayla.culture.gr/i_metakinoumeni_ktinotrofia/.

επαγγελματικής κοινότητας και με τη συμμετοχή φορέων, εμπειρογνομόνων και εθνικών αρχών οδήγησε στη διαμόρφωση του φακέλου υποψηφιότητας.

5. Το στοιχείο είχε ενταχθεί από το 2017 στο εθνικό ευρετήριο της Ελλάδας και στο αντίστοιχο της Ιταλίας και από το 2011 στον κατάλογο της Αυστρίας.⁷⁴

2.1.ii.θ. Το «Πολυφωνικό Καραβάνι», Ερευνώντας, Διαφυλάσσοντας και Αναδεικνύοντας το Πολυφωνικό Τραγούδι της Ηπείρου

Το 2020 η Διακυβερνητική Επιτροπή ενέκρινε μετ' επαίνων την εγγραφή του προγράμματος «Το Πολυφωνικό Καραβάνι, Ερευνώντας, Διαφυλάσσοντας και Αναδεικνύοντας το Πολυφωνικό Τραγούδι της Ηπείρου» στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Πρόκειται για την πρώτη εγγραφή της Ελλάδας στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Κληρονομιάς και την ένατη συνολικά στους Διεθνείς Καταλόγους.⁷⁵ Αναλυτική παρουσίαση του προγράμματος γίνεται στο τρίτο κεφάλαιο.

2.2. Η άυλη κληρονομιά στο πλαίσιο της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής

2.2.i. Η διαχείριση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Με την ίδρυση του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών το 1971 συστήνεται σε αυτό αρμόδια υπηρεσιακή μονάδα για τη διαχείριση άυλων εκφάνσεων του πολιτισμού, οι οποίες εντάσσονται στο πλαίσιο του όρου *λαϊκός πολιτισμός*. Πιο συγκεκριμένα, στο Άρθρο 20 του πρώτου Οργανισμού του Υπουργείου⁷⁶ προβλεπόταν η λειτουργία Διεύθυνσης Λαϊκού Πολιτισμού συγκροτούμενης από τρία τμήματα:

- α) Τμήμα Λαογραφικών Εκδηλώσεων, Εκδόσεων και Λαογραφικής Έρευνας.
- β) Τμήμα Λαϊκής Τέχνης και Ζωής.
- γ) Τμήμα Νεότερων Μνημείων.

Ως βασικές αρμοδιότητες του Τμήματος Λαογραφικών Εκδηλώσεων, Εκδόσεων και Λαογραφικής Έρευνας προσδιορίζονταν η καταγραφή, διατήρηση, ενίσχυση και οργάνωση των διάφορων λαογραφικών εκδηλώσεων και η συνεργασία με τους αρμόδιους για τις εκδηλώσεις αυτές φορείς, καθώς και η ενίσχυση των λαογραφικών

⁷⁴ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 14.COM 10.B.2.*

⁷⁵ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*: <https://ayla.culture.gr/>.

⁷⁶ π.δ. 941/1977 (ΦΕΚ 320/Α'/17-10-1977) «Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών» (καταργημένο). Για την ίδρυση του Υπουργείου Πολιτισμού και την εξέλιξη της πολιτιστικής διοίκησης της Ελλάδας βλ. Μάργαρη (2021) σελ. 147-155.

ερευνών και η διάδοση και εκλαΐκευση των συμπερασμάτων τους. Ως αρμοδιότητες του Τμήματος Λαϊκής Τέχνης και Ζωής προβλέπονταν η συγκέντρωση, διάθεση και συντήρηση των στοιχείων του λαϊκού βίου και της λαϊκής τέχνης, η ενθάρρυνση και ενίσχυση των λαϊκών τεχνών, η διαχείριση λαογραφικών μουσείων και συλλογών, η διάσωση, μελέτη, προβολή και ενίσχυση της εθνικής μουσικής και χορευτικής κληρονομιάς και η προαγωγή της έρευνας για τη βυζαντινή και δημοτική μουσική.⁷⁷

Στην πρώτη τροποποίηση του Οργανισμού του Υπουργείου το 2003⁷⁸ αποτυπώθηκαν οι επιστημονικές και διαχειριστικές εξελίξεις στο πεδίο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στον Οργανισμό του Υπουργείου ο όρος *άυλα πολιτιστικά αγαθά*, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είχε ήδη συμπεριληφθεί στον νόμο 3028/2002.⁷⁹ Συγκεκριμένα, στον Οργανισμό του 2003 υπό τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου προβλεπόταν η λειτουργία Διεύθυνσης Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, αποτελούμενης από τέσσερα τμήματα. Ένα από αυτά ήταν το Τμήμα Παραδοσιακού και Σύγχρονου Λαϊκού Πολιτισμού με αρμοδιότητες, μεταξύ άλλων, την αποτύπωση, καταγραφή και τεκμηρίωση των άυλων πολιτιστικών αγαθών του νεότερου πολιτισμού, την ενίσχυση της έρευνας γύρω από τον παραδοσιακό και σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό, την καταγραφή και προστασία των παραδοσιακών επαγγελμάτων και της χειροτεχνίας και την προβολή του παραδοσιακού και σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού.⁸⁰

Η δεύτερη τροποποίηση του Οργανισμού του Υπουργείου έγινε το 2014, όταν πλέον η Ελλάδα είχε κυρώσει τη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και είχε ήδη ξεκινήσει η εγγραφή στοιχείων της ελληνικής άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της UNESCO.⁸¹ Η εξέλιξη αυτή ενσωματώθηκε και στο κείμενο του Οργανισμού, όπου ρητά περιλαμβάνονταν ο όρος *άυλη πολιτιστική κληρονομιά* και προβλεπόταν η λειτουργία Τμήματος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων υπό τη Διεύθυνση Νεότερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.⁸²

Ως αρμοδιότητες του παραπάνω Τμήματος στο π.δ. 104/2014 ορίζονταν η προαγωγή της επιστημονικής καταγραφής και τεκμηρίωσης του παραδοσιακού και

⁷⁷ Περ. α και β της παρ. 2 του άρθρ. 20 του π.δ. 941/1977.

⁷⁸ π.δ. 191/2003 (ΦΕΚ 146/Α'/2003) «*Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού*» (καταργημένο).

⁷⁹ Παρ. 1 του άρθρ. 14 του π.δ. 191/2003. Βλ., επίσης, κεφάλαιο 2.1.ι της παρούσας μελέτης.

⁸⁰ Ο. π.

⁸¹ π.δ. 104/2014 (ΦΕΚ 171/Α'/28-08-2014) «*Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού*» (καταργημένο).

⁸² Παρ. 1 και 2 του άρθρ. 15 του π.δ. 104/2014.

σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η προαγωγή της επιστημονικής αποτύπωσης, καταγραφής και τεκμηρίωσης των πολιτισμικών χαρακτηριστικών διάφορων κοινωνικών ομάδων που διαβιούν στην ελληνική επικράτεια, με σκοπό την ομαλή κοινωνική τους ένταξη μέσω δράσεων πολιτιστικής ανάπτυξης, η εφαρμογή της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) και, σε συνεργασία με την Γενική Διεύθυνση Σύγχρονου Πολιτισμού, η εφαρμογή της Σύμβασης για την Προστασία και Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων (UNESCO 2005), ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δράσεων διαφύλαξης των άυλων πολιτιστικών αγαθών που εγγράφονται στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και στους καταλόγους της UNESCO και η συνεργασία με διεθνείς φορείς για την εφαρμογή στο πεδίο του πολιτισμού δράσεων για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.⁸³

Σήμερα, ισχύει η τρίτη τροποποίηση του Οργανισμού του Υπουργείου που δημοσιεύθηκε το 2018.⁸⁴ Σύμφωνα με τον ισχύοντα, λοιπόν, Οργανισμό του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (εφεξής και ως ΥΠΠΟΑ) καθ' ύλην αρμόδια Υπηρεσία για τη διαχείριση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Επιχειρησιακοί στόχοι της Διεύθυνσης Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (εφεξής και ως ΔΙΝΕΠΟΚ) είναι:

α) Η εφαρμογή πολιτικής για τη μελέτη, διαφύλαξη και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

β) Η εφαρμογή πολιτικής για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου στο πεδίο του πολιτισμού.

γ) Η προστασία και ανάδειξη των κινητών μνημείων της νεότερης πολιτιστικής κληρονομιάς.

δ) Η εφαρμογή μουσειακής πολιτικής για τα μουσεία νεότερου πολιτισμού» κ. ά.⁸⁵

Η ΔΙΝΕΠΟΚ απαρτίζεται από τέσσερα Τμήματα:

α) Τμήμα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων

β) Τμήμα Τεκμηρίωσης και Προστασίας Νεότερων Κινητών Μνημείων

γ) Τμήμα Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού

⁸³ Περ. α παρ. 3 του άρθρ. 15 του π.δ. 104/2014.

⁸⁴ π.δ. 4/2018 (ΦΕΚ 7/Α'/22-01-2018) «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού».

⁸⁵ Παρ. 1 του άρθρ. 22 του π.δ. 4/2018.

δ) Τμήμα Υποστήριξης λειτουργίας.⁸⁶

Αρμοδιότητες του Τμήματος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων είναι:

«α) Η εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) και, σε συνεργασία με τη Γενική Διεύθυνση Σύγχρονου Πολιτισμού, η εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για την Προστασία και Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων (UNESCO 2005).

β) Ο εμπλουτισμός και η ανανέωση του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας, καθώς και ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δράσεων διαφύλαξης των άυλων πολιτιστικών αγαθών που εγγράφονται σε αυτό και στους διεθνείς καταλόγους.

γ) Ο συντονισμός με άλλα Υπουργεία, φορείς του Δημόσιου Τομέα εν γένει (όπως Εκπαιδευτικά Ιδρύματα) και Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών για τη διαμόρφωση και εφαρμογή διατομεακών πολιτικών διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ειδικά σε ό,τι αφορά σχέδια διαφύλαξης παραδοσιακών τεχνογνωσιών, παραδοσιακών γνώσεων για τη φύση και το σύμπαν και τον αγροδιατροφικό πολιτισμό.

δ) Η προαγωγή της επιστημονικής αποτύπωσης, καταγραφής και τεκμηρίωσης των πολιτισμικών χαρακτηριστικών διαφόρων κοινωνικών ομάδων με σκοπό την ομαλή κοινωνική τους ένταξη μέσω δράσεων πολιτιστικής ανάπτυξης, σχεδιασμένων γι' αυτές.

ε) Η συνεργασία με διεθνείς φορείς για την εφαρμογή στο πεδίο του Πολιτισμού δράσεων για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

στ) Η συμμετοχή και εισήγηση σε επιτροπές του ΥΠΠΟΑ για την απονομή τιμητικών συντάξεων σε λαϊκούς καλλιτέχνες, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία».⁸⁷

Εξετάζοντας τις τροποποιήσεις του Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και κυρίως τις διατάξεις του ισχύοντα Οργανισμού, θα μπορούσαν να σημειωθούν ορισμένες διαπιστώσεις. Πρώτα απ' όλα, παρατηρείται ότι η ορολογία που χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό των άυλων εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και οι διαχειριστικές πρακτικές των εκφάνσεων αυτών εξελίσσονται αντίστοιχα με τις ισχύουσες κάθε φορά επιστημονικές προσεγγίσεις και διαχειριστικές πρακτικές των άυλων στοιχείων του πολιτισμού σε διεθνές επίπεδο.

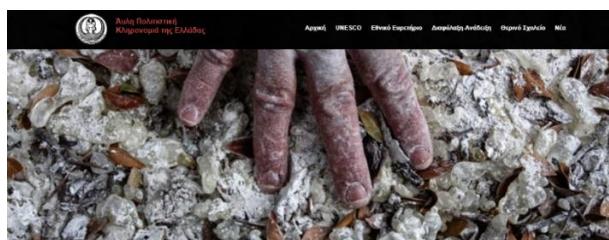
Επιπρόσθετα, η κύρωση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) οδηγεί στον ορισμό συγκεκριμένης υπηρεσιακής μονάδας του ΥΠΠΟΑ ως αρμόδιας για την εφαρμογή της— αυτό ισχύει και για τη

⁸⁶ Παρ. 2 του άρθρ. 22 του π.δ. 4/2018.

⁸⁷ Περ. α της παρ. 3 του άρθρ. 22 του π.δ. 4/2018.

Σύμβαση για την Προστασία και Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτισμικών Εκφράσεων (UNESCO 2005), καθώς πρόκειται για Συμβάσεις των οποίων το αντικείμενο και οι εφαρμοστικές πρακτικές συνδέονται στενά. Βασική αρμοδιότητα της συγκεκριμένης Υπηρεσίας είναι ο εμπλουτισμός και η ανανέωση του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, καθώς και ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δράσεων διαφύλαξης των άυλων πολιτιστικών αγαθών που εγγράφονται σε αυτό και στους διεθνείς καταλόγους άυλης κληρονομιάς. Εκτός αυτού, η Υπηρεσία μεριμνά για τον συντονισμό με άλλα Υπουργεία, φορείς του Δημόσιου Τομέα και οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, ενθαρρύνοντας τοιουτοτρόπως την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή στη διαφύλαξη και ανάδειξη της άυλης κληρονομιάς. Ο ορισμός αλλά και οι αρμοδιότητες της εν λόγω Υπηρεσίας συνάδουν με το πλαίσιο των διατάξεων της Σύμβασης του 2003 για τις εθνικές πολιτικές διαφύλαξης της ΑΠΚ.⁸⁸

Επισημαίνεται ότι πρωταρχικό μέλημα της ΔΙΝΕΠΟΚ είναι η συστηματική ενημέρωση του ευρύτερου κοινού για τη Σύμβαση και τις δυνατότητες που παρέχει. Σε αυτό το πλαίσιο, έχει διαμορφωθεί η ιστοσελίδα *Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας* (<https://ayla.culture.gr>), την οποία διαχειρίζονται οι υπάλληλοι της Διεύθυνσης και όπου αναρτάται πλούσιο και επικαιροποιημένο πληροφοριακό υλικό για τη Σύμβαση και την εφαρμογή της στην Ελλάδα, για το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και για τις δράσεις διαφύλαξης και ανάδειξης της κληρονομιάς αυτής.⁸⁹

Εικόνα 2.VIII: Η ιστοσελίδα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας
 Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

⁸⁸ Βλ. Άρθρα 12-15 της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, UNESCO (2003) και κεφάλαιο 1.2.iii της παρούσας μελέτης.

⁸⁹ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Αρχική*: <https://ayla.culture.gr/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b9%ce%ba%ce%ae/>. Η μέριμνα από την πλευρά του κράτους – μέλους για την ενημέρωση της κοινής γνώμης για τις δραστηριότητες που διεξάγονται κατ' εφαρμογή της Σύμβασης, προβλέπεται στο Άρθρο 14 της Σύμβασης. Βλ. και σχετική αναφορά στο κεφάλαιο 1.2.iii της παρούσας μελέτης.

Εκτός αυτού, η ΔΙΝΕΠΟΚ διοργανώνει κατά τόπους ημερίδες ενημέρωσης για όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με τη Σύμβαση και την εφαρμογή της στην Ελλάδα. Στις ημερίδες αυτές, που διοργανώνονται από κοινού με τοπικούς αυτοδιοικητικούς και άλλους φορείς (πολιτιστικούς οργανισμούς, συλλόγους, μουσεία κ.ά.), γίνεται αναλυτική παρουσίαση των δυνατοτήτων που δίνονται στους ίδιους τους φορείς άυλης κληρονομιάς να συμβάλουν στη μελέτη, ανάδειξη και κυρίως διαφύλαξη της κληρονομιάς τους.⁹⁰

2.2.ii. Το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα στην παρούσα μελέτη, στη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς προβλέπεται η δημιουργία από κάθε συμβαλλόμενο κράτος – μέλος ενός ή περισσότερων ευρετηρίων της άυλης κληρονομιάς που υφίσταται στο έδαφός του, που θα πρέπει να ενημερώνονται τακτικά.⁹¹ Η δημιουργία των ευρετηρίων αποσκοπεί στην καταγραφή, διαφύλαξη και ανάδειξη των άυλων εκφάνσεων της πολιτισμικής κληρονομιάς κάθε κράτους – μέλους.

Η Ελλάδα, εφαρμόζοντας την παραπάνω διάταξη της Σύμβασης, διαθέτει Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, στόχος του οποίου είναι να αποτελέσει μια έγκυρη και επικαιροποιημένη εικόνα των άυλων εκφάνσεων του πολιτισμού της. Μέσω του Εθνικού Ευρετηρίου επιδιώκεται να δοθεί ο λόγος στους ίδιους τους φορείς της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς – κοινότητες, ομάδες, ακόμη και μεμονωμένα άτομα – *«προκειμένου να μοιραστούν τη δική τους πολιτισμική εμπειρία με το εγχώριο και διεθνές κοινό, να μιλήσουν για τη συλλογική τους ταυτότητα, να διατυπώσουν προτάσεις για τη μελέτη και κυρίως για τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς τους»*.⁹² Η πληροφορία που σχετίζεται με κάθε στοιχείο άυλης κληρονομιάς που εγγράφεται στο Εθνικό Ευρετήριο περιέχεται στο Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που συμπληρώνεται και ανανεώνεται τακτικά από την κοινότητα φορέων σε συνεργασία με τη ΔΙΝΕΠΟΚ και με τη συνδρομή της Εθνικής Επιστημονικής Επιτροπής.⁹³

Για να υπάρχει δυνατότητα εγγραφής ενός στοιχείου ΑΠΚ στο Εθνικό Ευρετήριο πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες απορρέουν από τις διατάξεις

⁹⁰ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*: <https://ayla.culture.gr/>.

⁹¹ Βλ. Άρθρο 12 της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, UNESCO (2003) και κεφάλαιο 1.2.iii της παρούσας μελέτης.

⁹² ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εθνικό Ευρετήριο: Τι είναι και σε τι αποσκοπεί*: <https://ayla.culture.gr/purpose/>.

⁹³ Για την Εθνική Επιστημονική Επιτροπή για την εφαρμογή της Σύμβασης βλ. κεφάλαιο 2.1.ii της παρούσας μελέτης και ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εθνική Επιστημονική Επιτροπή για την Εφαρμογή της Σύμβασης*: https://ayla.culture.gr/purpose/ethini_epistimoniki_epitropi_gia_ti_symvasi/.

της Σύμβασης. Ειδικότερα, το στοιχείο αυτό θα πρέπει να είναι λειτουργικά ενταγμένο στη ζώσα πολιτισμική εμπειρία μιας κοινότητας φορέων, όπως αυτή μεταδίδεται από γενιά σε γενιά και να αναγνωρίζεται από την ίδια την κοινότητα ως σημαντικό στοιχείο της συλλογικής της ταυτότητας. Επίσης, προϋπόθεση είναι η εκ των προτέρων ενήμερη συγκατάθεση και η εθελοντική συμμετοχή της κοινότητας στη διαδικασία εγγραφής. Θα πρέπει, ακόμη, το προτεινόμενο προς ένταξη στοιχείο να συνάδει με τις γενικές αρχές που διέπουν τη Σύμβαση και τη λειτουργία του Εθνικού Ευρετηρίου (να προάγει την ειρηνική συμβίωση, να είναι συμβατό με τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης κτλ.).⁹⁴

Η διαδικασία για την εγγραφή ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στο Εθνικό Ευρετήριο διαρθρώνεται σε τρία στάδια:

Α' Στάδιο: Κατά το πρώτο στάδιο, υποβάλλεται στη ΔΙΝΕΠΟΚ, εντός καθορισμένου χρονικού διαστήματος, δήλωση πρόθεσης υποβολής Δελτίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς από τους φορείς, προκειμένου να εξεταστεί εάν το προτεινόμενο προς εγγραφή στοιχείο πληροί τις κατ' αρχήν προϋποθέσεις που ορίζει αφενός η Σύμβαση και αφετέρου οι πολιτικές εφαρμογής της στην Ελλάδα.

Β' Στάδιο: Κατά το δεύτερο στάδιο, σε καθορισμένη κάθε φορά ημερομηνία, αναρτώνται στην ιστοσελίδα για την *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά* (<https://ayla.culture.gr>) όλες οι δηλώσεις πρόθεσης υποβολής Δελτίου που πληρούν τις κατ' αρχήν προϋποθέσεις που ορίζονται από τη Σύμβαση, προκειμένου να ενημερωθούν όσοι υπέβαλαν δηλώσεις για τις προτάσεις που προκρίνονται στο Β' Στάδιο και να πληροφορηθούν τα μέλη των κοινοτήτων – φορέων και η κοινή γνώμη για τις προτάσεις εμπλουτισμού του Εθνικού Ευρετηρίου. Τοιούτοτρόπως, κάθε ενδιαφερόμενος φορέας μπορεί να έρθει σε επαφή με τους/τις συντάκτες/-τριες των δηλώσεων πρόθεσης υποβολής και να συνεισφέρει στη σύνταξη του Δελτίου.

Γ' Στάδιο: Κατά το τρίτο στάδιο, εφόσον η κοινότητα φορέων έχει ολοκληρώσει τη διαβούλευση που απαιτείται, αποστέλλει το συμπληρωμένο Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς στη ΔΙΝΕΠΟΚ, εντός καθορισμένου χρονικού διαστήματος. Μετά την υποβολή του Δελτίου, οι αρμόδιοι υπάλληλοι της υπηρεσίας συνεργάζονται με τους/τις συντάκτες/-τριες για τη βελτίωσή του, όταν κάτι τέτοιο κρίνεται σκόπιμο. Εφόσον κριθεί ότι το Δελτίο ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές που διέπουν το Εθνικό Ευρετήριο, τότε τίθεται υπόψη των μελών της Εθνικής Επιστημονικής Επιτροπής. Έπειτα

⁹⁴ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Συχνές ερωτήσεις:* <https://ayla.culture.gr/faq/>.

από τη σχετική γνωμοδότηση της Επιτροπής, είτε το στοιχείο εγγράφεται με Υπουργική Απόφαση στο Εθνικό Ευρετήριο είτε η εγγραφή του απορρίπτεται.⁹⁵

Οι ενδιαφερόμενοι φορείς (κοινότητες, ομάδες και άτομα) μπορούν να επικοινωνούν κατά τη διάρκεια όλης της παραπάνω διαδικασίας με τη ΔΙΝΕΠΟΚ για οποιαδήποτε διευκρίνιση. Μέχρι στιγμής στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς έχουν εγγραφεί εξήντα ένα στοιχεία.⁹⁶ Τα στοιχεία που εγγράφηκαν πιο πρόσφατα αποτελούν παραδοσιακές τέχνες και κοινωνικές τελετουργίες από τη νησιωτική χώρα: η Ανδριώτικη Βεγγέρα, το Μελεκούνι της Ρόδου, η Σιφνέικη Κεραμική, τα Πανηγύρια της Ικαρίας, οι Μάντρες της Λήμνου και η Καλαντήρα της Νισύρου.⁹⁷

Η εγγραφή ενός στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο είναι μία από πολλές και διαφορετικές δράσεις που μπορούν να συμβάλουν στη μελέτη, διαφύλαξη και προβολή της άυλης κληρονομιάς και δεν αποτελεί αυτοσκοπό. Η εγγραφή βοηθά στην ανάδειξη της σημασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στα ίδια τα μέλη της κοινότητας – και κυρίως στη νέα γενιά – αλλά και στο ευρύτερο κοινό, εγχώριο και διεθνές. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμμετοχή της κοινότητας στην εκπόνηση προγραμμάτων διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς της.⁹⁸ Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η εγγραφή ενός στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την υποβολή φακέλου υποψηφιότητας για εγγραφή του στους διεθνείς καταλόγους ΑΠΚ.⁹⁹

2.2.iii. Εκπαιδευτικές δράσεις για τη διαφύλαξη και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Η εκπαίδευση έχει πολύ σημαντικό ρόλο στην προστασία και την ανάδειξη της άυλης κληρονομιάς. Όπως έχει αναφερθεί και στο 1^ο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, το ίδιο το κείμενο της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) δίνει μεγάλη έμφαση στη συμβολή της εκπαίδευσης για την επίτευξη των στόχων της. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον ορισμό της Σύμβασης η διαφύλαξη

⁹⁵ Για αναλυτική παρουσίαση των σταδίων βλ. ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Διαδικασία Εγγραφής στο Εθνικό Ευρετήριο ΑΠΚ / 2022*: https://ayla.culture.gr/purpose/diadikasia_eggrafis/.

⁹⁶ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εγγεγραμμένα Στοιχεία*: <https://ayla.culture.gr/category/elements-inscribed-in-the-national-inventory-of-ich/>.

⁹⁷ Βλ. ΥΠΠΟΑ, (2022) Δελτίο Τύπου: *Παραδοσιακές τεχνικές και τελετουργίες της νησιωτικής Ελλάδας εγγράφονται στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας*.

⁹⁸ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Συχνές ερωτήσεις*: <https://ayla.culture.gr/faq/>.

⁹⁹ Βλ. κεφάλαιο 1.2.iv της παρούσας μελέτης.

περιλαμβάνει μέτρα που αποβλέπουν στη διασφάλιση, μεταξύ άλλων, της μεταβίβασης της άυλης κληρονομιάς κυρίως μέσω της τυπικής και της μη τυπικής εκπαίδευσης.¹⁰⁰

Επιπρόσθετα, στη Σύμβαση, ανάμεσα στα μέτρα προστασίας που θα πρέπει να λαμβάνονται από τα κράτη – μέλη, προβλέπεται η υιοθέτηση μέτρων για την ενθάρρυνση της δημιουργίας ή την ενίσχυση εκπαιδευτικών φορέων για τη διαχείριση της ΑΠΚ.¹⁰¹ Εκτός αυτού, κάθε συμβαλλόμενο κράτος – μέλος πρέπει να καταβάλλει προσπάθειες για την αναγνώριση, το σεβασμό και την αξιοποίηση της ΑΠΚ στην κοινωνία, κυρίως μέσα από «προγράμματα εκπαιδευτικά, ευαισθητοποίησης και διάδοσης πληροφοριών στην κοινή γνώμη και κυρίως στους νέους, επιμορφωτικά προγράμματα στο πλαίσιο των ενδιαφερομένων κοινοτήτων και ομάδων, δραστηριότητες ενίσχυσης δεξιοτήτων στον τομέα της προστασίας και της διαχείρισης και άτυπα μέσα μεταβίβασης γνώσεων».¹⁰²

Μάλιστα, η UNESCO αναγνωρίζει ότι η μάθηση μέσω της ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς δύναται να συμβάλει στην επίτευξη του τέταρτου στόχου βιώσιμης ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, δηλαδή στη διασφάλιση ποιοτικής, χωρίς αποκλεισμούς και ισότιμης εκπαίδευσης και στην παροχή ευκαιριών δια βίου μάθησης για όλους.¹⁰³ Για τον λόγο αυτόν, η UNESCO σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018 διοργάνωσε προγράμματα με σκοπό την ενθάρρυνση των νέων να εξερευνήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά και να συμμετάσχουν ενεργά στη διαφύλαξη και μετάδοσή της.¹⁰⁴

Ένα από αυτά ήταν το πρόγραμμα «2018 Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς: ενεργοποιώντας τους νέους για μια συμπεριληπτική και αειφόρο Ευρώπη», στο οποίο συμμετείχε και η Ελλάδα. Από την υλοποίηση του προγράμματος προέκυψε ότι η διδασκαλία μαθημάτων, όπως η λογοτεχνία, μέσω της αξιοποίησης του άυλου πολιτισμικού υπόβαθρου που φέρει κάθε μαθητής μπορεί να βελτιώσει την εκπαιδευτική διαδικασία, ευνοώντας τη διασύνδεση του γνωστικού αντικειμένου και της καθημερινής ζωής, καθώς και να ενεργοποιήσει την περιέργεια των μαθητών. Η Ελλάδα συμμετείχε με πρόγραμμα για το Ρεμπέτικο που εκπόνησε ομάδα εκπαιδευτικών από το Ράλλειο Λύκειο Θηλέων Πειραιά. Αποτέλεσμα του προγράμματος ήταν η δημιουργία

¹⁰⁰ Παρ. 3 άρθρ. 2 της Σύμβασης, UNESCO (2003).

¹⁰¹ Περ. δ άρθρ. 13 της Σύμβασης, UNESCO (2003).

¹⁰² Περ. α άρθρ. 14 της Σύμβασης, UNESCO (2003).

¹⁰³ UNESCO: *Engaging Youth for an Inclusive and Sustainable Europe*: <https://ich.unesco.org/en/engaging-youth-for-an-inclusive-and-sustainable-europe-01051>, United Nations: *Department of Economic and Social Affairs: Sustainable Development: Goals – Goal 4*: <https://sdgs.un.org/goals/goal4>.

¹⁰⁴ European Year of Cultural Heritage (2018): <https://eych2018.com/>.

εκπαιδευτικού υλικού για την άυλη κληρονομιά με παραδείγματα σχεδίων μαθημάτων και εκπαιδευτικών δράσεων για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.¹⁰⁵

Εκτός από τη συμμετοχή της Ελλάδας στο παραπάνω πρόγραμμα της UNESCO, υλοποιούνται ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα, εργαστήρια, ημερίδες και σεμινάρια για την ανάδειξη της ΑΠΚ της χώρας, την ενίσχυση των δεξιοτήτων διαφύλαξης και διαχείρισής της και τη μεταβίβασή της στις νεότερες γενιές.¹⁰⁶ Παρακάτω παρουσιάζονται ενδεικτικά τρεις από τις δράσεις αυτές.

Σχολείο Ξερολιθιάς

Μία σημαντική εκπαιδευτική δράση για τη διαφύλαξη και ανάδειξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι το Σχολείο Ξερολιθιάς, το οποίο υλοποιείται τα δύο τελευταία χρόνια (2021, 2022) από την ομάδα του έργου *LIFE TERRACESCAPE* στο νησί της Άνδρου. Το πρόγραμμα αυτό επιδιώκει την εκπαίδευση αγροτών και τεχνιτών από την Άνδρο και άλλα νησιά των Κυκλάδων στην αποκατάσταση ξηρολιθικών κατασκευών, μονοπατιών και άλλων σημαντικών ξηρολιθικών στοιχείων του Ανδριώτικου και Κυκλαδίτικου τοπίου, καθώς και στην επανακαλλιέργεια εκτάσεων που δημιουργήθηκαν από αναβαθμίδες. Περιλαμβάνει εκπαιδευτικά σεμινάρια, ημερίδες, πρακτικά εργαστήρια και γενικότερα εκπαιδευτικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με τις ξηρολιθικές κατασκευές και τον αγροδιατροφικό τομέα της Άνδρου.¹⁰⁷

Θερινό Σχολείο «Ο Αγροτικός Χώρος ως Πολιτιστική Κληρονομιά»

Ένα αντίστοιχο εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι το Θερινό Σχολείο με θέμα «Ο Αγροτικός Χώρος ως Πολιτιστική Κληρονομιά», που διοργανώθηκε στη Δημητσάνα για δύο διαδοχικές χρονιές (2018, 2019) από τη Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟΑ σε συνεργασία με την Περιφέρεια Πελοποννήσου, τον Δήμο Γορτυνίας, το Συνεδριακό Πολιτιστικό Κέντρο Δημητσάνας και άλλους τοπικούς φορείς και πολίτες. Το Θερινό Σχολείο απευθυνόταν σε φοιτητές, εκπαιδευτικούς και μέλη αγροτικών και γυναικείων συνεταιρισμών με βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους, μεταξύ άλλων, την

¹⁰⁵ Για πληροφορίες βλ. ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Teaching and Learning with Living Heritage: Resources for teachers Ψηφιακή έκδοση εγχειριδίου της UNESCO για την αξιοποίηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην εκπαίδευση*: <https://ayla.culture.gr/teaching-and-learning-with-living-heritage-resources-for-teachers/>. Βλ., επίσης, UNESCO (2021) *Rebetiko in literature, English, physical education, and computer classes in Greece*.

¹⁰⁶ Η αξία των εκπαιδευτικών δράσεων και προγραμμάτων δεν έγκειται μόνο στον εμπλουτισμό των γνώσεων που προσφέρουν, αλλά και στη δυνατότητά τους να συνδράμουν ουσιαστικά στην αλλαγή νοοτροπίας και στάσης ζωής. Βλ. Λένη (2020) σελ. 10.

¹⁰⁷ TERRACESCAPE: *Σχολείο Ξερολιθιάς*: <http://www.lifeterracescape.aegean.gr/sxolio-xerolithias-w-66818>. Για την τέχνη της Ξερολιθιάς βλ. ενότητα 2.1.ii.στ.

εισαγωγή των συμμετεχόντων στις διατάξεις της Σύμβασης, την ανάπτυξη γόνιμου διαλόγου μεταξύ διοίκησης, επαγγελματιών και επιστημόνων και την ανάδειξη της σημασίας προβολής του αγροτικού χώρου ως στοιχείου πολιτιστικής κληρονομιάς.¹⁰⁸

Αξιοποίηση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ στην εκπαιδευτική πράξη

Η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε συνεργασία με πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς, έχει σχεδιάσει εκπαιδευτικό υλικό για την ανάδειξη διάφορων εκφάνσεων της άυλης κληρονομιάς. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η πιλοτική εκπαιδευτική δράση που υλοποιήθηκε από τη ΔΙΝΕΠΟΚ σε συνεργασία με το Φεστιβάλ Εθνογραφικού Κινηματογράφου της Αθήνας (*Ethnofest*) το 2016.

Το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε προβολές εθνογραφικών ντοκιμαντέρ σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης¹⁰⁹ και, μετά την αξιολόγησή του, δημιουργήθηκε εκπαιδευτικό υλικό με θέμα την αξιοποίηση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ στην εκπαίδευση, εγκεκριμένο από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Στόχος του προγράμματος ήταν το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ να αξιοποιηθεί ως μέσο εξοικείωσης των μαθητών με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, που αποτελεί κομμάτι της καθημερινότητάς τους, να συμβάλει ουσιαστικά στη γνωριμία τους με διαφορετικές πολιτισμικές εμπειρίες και να αποτελέσει αφορμή για συζήτηση και ανταλλαγή ιδεών.¹¹⁰

2.2.iv. Επιχορηγήσεις δράσεων διαφύλαξης και ανάδειξης στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού στηρίζει δράσεις κοινοτήτων φορέων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς για τη διαφύλαξη και ανάδειξη στοιχείων ΑΠΚ που είναι εγγεγραμμένα στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η στήριξη αυτή παρέχεται μέσω επιχορήγησης ή/και αιγίδας σε δράσεις διαφύλαξης και ανάδειξης των παραπάνω στοιχείων. Το ΥΠΠΟΑ σε ετήσια βάση απευθύνει πρόσκληση υποβολής αίτησης – πρότασης από τις κοινότητες φορέων για παροχή επιχορήγησης ή / και αιγίδας μέσω του Μητρώου Πολιτιστικών Φορέων.¹¹¹

¹⁰⁸ ΥΠΠΟΑ: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Θερινό Σχολείο: <https://ayla.culture.gr/dinepok-summer-school/>.

¹⁰⁹ Το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ καταγράφει και ερευνά κοινωνίες και πολιτισμούς, οικείους αλλά και λιγότερους γνωστούς ή ξένους. Βλ. ΥΠΠΟΑ: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και Εκπαίδευση: <https://ayla.culture.gr/en/άυλη-πολιτιστική-κληρονομιά-και-εκπα/>.

¹¹⁰ ΥΠΠΟΑ: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εκπαιδευτικό Υλικό: <https://ayla.culture.gr/educational-material/>.

¹¹¹ ΥΠΠΟΑ: Πύλη Πολιτιστικών Φορέων: <https://drasis.culture.gr/>.

Προτεραιότητες του ΥΠΠΟΑ κατά την επιχορήγηση ή / και παροχή αιγίδας σε δράσεις διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι:

A) Η εκπόνηση προγραμμάτων και δράσεων διαφύλαξης στοιχείων εγγεγραμμένων στο Εθνικό Ευρετήριο, με έμφαση σε εκπαιδευτικές δράσεις που αποσκοπούν στη διαφύλαξη και μεταλαμπάδευση ενός στοιχείου άυλης κληρονομιάς στις νεότερες γενιές και που είναι κατάλληλες για εφαρμογή στο σχολικό περιβάλλον και σε δράσεις ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης της κοινής γνώμης και κυρίως των νέων για τη σημασία διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

B) Η πραγματοποίηση δράσεων που αφορούν την τεκμηρίωση (έρευνα, συγκέντρωση και καταγραφή μέσω προφορικών μαρτυριών κτλ) των στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που έχουν εγγραφεί στο Εθνικό Ευρετήριο.

Γ) Η ανάπτυξη συνεργασιών και η ανταλλαγή τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών μεταξύ των κοινοτήτων φορέων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, με απώτερο στόχο την υλοποίηση ή τον εμπλουτισμό δράσεων διαφύλαξης στοιχείων άυλης κληρονομιάς.

Δ) Η διεξαγωγή μελετών για τη βιωσιμότητα των στοιχείων άυλης κληρονομιάς που είναι εγγεγραμμένα στο Εθνικό Ευρετήριο στη σύγχρονη εποχή (για παράδειγμα παραδοσιακές τέχνες και επαγγέλματα).¹¹²

Επιπρόσθετα, το ΥΠΠΟΑ έχει στηρίξει δράσεις που επικεντρώνονται στη μελέτη, ανάδειξη και διαφύλαξη των αγροδιατροφικών παραδόσεων, στη δημιουργία τοπικών ή / και θεματικών Ευρετηρίων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και στην ανάδειξη της σημασίας λαϊκών εορτών και εκδηλώσεων, μεταξύ άλλων, για τη διατήρηση της συνοχής και της μνήμης των τοπικών κοινοτήτων. Ακόμη, έχει ενισχύσει μουσικές και χορευτικές παραστάσεις που αναδεικνύουν με τρόπο πρωτότυπο την παραδοσιακή μουσική, τον λαϊκό χορό και γενικά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και έργα ανάδειξης πολιτισμικών τοπίων, με έμφαση στον αγροτικό χώρο και δράσεις που επικεντρώνονται στην ανασυγκρότηση και τη συνοχή των τοπικών κοινοτήτων, ειδικά εκείνων που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις (κοινότητες δυσπρόσιτων περιοχών κ. ά.).¹¹³

¹¹² Υπ' αρ. ΥΠΠΟΑ 06-05-2022 / Α. Π. 202166 απόφαση της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού: «Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για παροχή επιχορήγησης ή / και αιγίδας σε δράσεις διαφύλαξης ή και ανάδειξης άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς».

¹¹³ ΥΠΠΟΑ, (2021) Δελτίο Τύπου: 2.329.300 ευρώ από το ΥΠΠΟΑ για την ενίσχυση δράσεων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, πολυθεματικές δράσεις, φεστιβάλ και έρευνα χορού.

3. Μελέτη Περίπτωσης: Το «Πολυφωνικό Καραβάνι»

Μετά την παρουσίαση διατάξεων της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και των στοιχείων της ελληνικής άυλης κληρονομιάς που έχουν εγγραφεί στους διεθνείς καταλόγους, καθώς και της αρμόδιας Υπηρεσίας του ΥΠΠΟΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης, του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και εκπαιδευτικών δράσεων για την προβολή και διάδοση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ακολουθεί ως μελέτη περίπτωσης η παρουσίαση και αποτίμηση του «Πολυφωνικού Καραβανιού», ενός προγράμματος για τη διαφύλαξη και ανάδειξη στοιχείου ΑΠΚ, που έχει εγγραφεί στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών.

3.1. Ο Κατάλογος Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 1.2.iv, ένας από τους τρεις διεθνείς καταλόγους άυλης κληρονομιάς που προβλέπονται στη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003), είναι αυτός που περιλαμβάνει προγράμματα, σχέδια και δραστηριότητες διαφύλαξης της ΑΠΚ, που αντανακλούν με τον καλύτερο τρόπο τις αρχές και τους στόχους της Σύμβασης (Άρθρο 18). Ο συγκεκριμένος κατάλογος επιτρέπει στα κράτη – μέλη, τις κοινότητες ή άλλους ενδιαφερόμενους φορείς να μοιραστούν επιτυχή παραδείγματα διαφύλαξης και διάδοσης της άυλης κληρονομιάς. Τα προγράμματα που εντάσσονται στον εν λόγω κατάλογο θα πρέπει να αποτελούν χρήσιμα πρότυπα για τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς, ικανά να εφαρμοστούν και σε άλλες συνθήκες και ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες.¹¹⁴

Τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση κράτη – μέλη ενθαρρύνονται να προτείνουν εθνικά ή περιφερειακά προγράμματα ή δράσεις για τη διαφύλαξη της ΑΠΚ προς τη Διακυβερνητική Επιτροπή της UNESCO για ένταξη στον παραπάνω κατάλογο. Τα προγράμματα αυτά μπορούν είτε να έχουν ήδη ολοκληρωθεί, είτε να βρίσκονται σε εξέλιξη κατά τη στιγμή υποβολής της πρότασης προς την Επιτροπή. Προκειμένου να ενταχθεί ένα πρόγραμμα ή μία δραστηριότητα στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης, θα πρέπει να πληρούνται τα κριτήρια που προσδιορίζονται στις επιχειρησιακές οδηγίες για την εφαρμογή της Σύμβασης.¹¹⁵

¹¹⁴ UNESCO: *Good Safeguarding Practices*: <https://ich.unesco.org/en/register>.

¹¹⁵ UNESCO, *Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage*. Για τα κριτήρια για εγγραφή ενός στοιχείου στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών βλ., επίσης, την ενότητα 1.2.iv της παρούσας μελέτης.

3.2. Το «Πολυφωνικό Καραβάνι» και η εγγραφή του στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών

Μέχρι στιγμής, ο Κατάλογος Καλών Πρακτικών περιέχει τον μικρότερο αριθμό εγγραφών σε σύγκριση με τους άλλους δύο διεθνείς καταλόγους άυλης κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει 29 εγγραφές σε σύνολο 629 στοιχείων που έχουν ενταχθεί στους διεθνείς καταλόγους.¹¹⁶ Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες με εγγεγραμμένο στοιχείο στον εν λόγω κατάλογο. Ειδικότερα, το 2020 εγγράφηκε σε αυτόν το πρόγραμμα «Το Πολυφωνικό Καραβάνι, Ερευνώντας, Διαφυλάσσοντας και Αναδεικνύοντας το Πολυφωνικό Τραγούδι της Ηπείρου». Η Διακυβερνητική Επιτροπή ενέκρινε μετ' επαίνων τη συγκεκριμένη εγγραφή, την πρώτη της Ελλάδας στον κατάλογο αυτόν.¹¹⁷

Πρόκειται για ένα πρόγραμμα μακράς διάρκειας που πραγματοποιούνταν ήδη, πριν από την εγγραφή του, στην παραμεθόριο περιοχή της Ηπείρου (κυρίως στα χωριά των Ιωαννίνων και στις επαρχίες της Θεσπρωτίας), όπου έχει τις ρίζες του το πολυφωνικό τραγούδι, αλλά και στην Αθήνα. «Το ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι αποτελεί σύνθετο πολιτισμικό φαινόμενο βαθιά ριζωμένο στον χρόνο και τον χώρο. Είναι συνυφασμένο μεταξύ άλλων με την κοινοτική δομή και έκφραση των πληθυσμών της παραμεθόριας Ηπείρου και της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, των οποίων, όπως και άλλων εθνοπολιτισμικών ομάδων, αποτελεί ζωντανό στοιχείο πολιτισμικής ταυτότητας».¹¹⁸

Εικόνα 3.1: Το «Πολυφωνικό Καραβάνι»
Πηγή: UNESCO: *Polyphonic Caravan*.

¹¹⁶ UNESCO: *The lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of the good safeguarding practices:* <https://ich.unesco.org/en/lists#2008>.

¹¹⁷ Βλ. ΥΠΠΟΑ, (2020) *Δελτίο Τύπου: Το Πολυφωνικό Καραβάνι στον Διεθνή Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.*

¹¹⁸ Ο. π.

Το ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι, αποτελώντας ένα από τα σημαντικότερα δείγματα στο ρεπερτόριο της παγκόσμιας πολυφωνίας, εγγράφηκε στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας το 2016.¹¹⁹ Αξίζει να αναφερθεί ότι το πολυφωνικό τραγούδι είχε ήδη αναγνωριστεί πριν από την υιοθέτηση της Σύμβασης του 2003 ως εξαιρετικής σημασίας στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, περιπτώσεις πολυφωνικού τραγουδιού άλλων χωρών είχαν ανακηρυχθεί ως αριστουργήματα της προφορικής και άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας στο πλαίσιο του Προγράμματος Ανακήρυξης των Αριστουργημάτων της Προφορικής και Άυλης Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO και ενσωματώθηκαν το 2008 στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας.¹²⁰

Η πρωτοτυπία της Ελλάδας είναι ότι δεν ενέταξε το ίδιο το ηπειρώτικο πολυφωνικό τραγούδι στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της UNESCO, όπως συμβαίνει με τις υπόλοιπες περιπτώσεις πολυφωνικών τραγουδιών που έχουν εγγραφεί σε αυτόν, αλλά πέτυχε να εγγράψει ένα πρόγραμμα έρευνας, διαφύλαξης και ανάδειξης του ηπειρώτικου πολυφωνικού τραγουδιού, δηλαδή το «Πολυφωνικό Καραβάνι», στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών. Η εγγραφή αυτή στον συγκεκριμένο κατάλογο είναι πολύ ουσιαστική, καθώς μπορεί να αποτελέσει ένα πρότυπο για τη διαφύλαξη του πολυφωνικού τραγουδιού και σε άλλα κράτη που διαθέτουν αντίστοιχο στοιχείο στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά τους, είτε έχει εγγραφεί αυτό στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο, είτε όχι ακόμη.

Το «Πολυφωνικό Καραβάνι» είναι ένα πρόγραμμα πολλών ετών με σκοπό την έρευνα, διαφύλαξη και ανάδειξη του ηπειρώτικου πολυφωνικού τραγουδιού. Το μουσικό αυτό είδος ερμηνεύεται από μία ομάδα τραγουδιστών και άπτεται πολλών θεμάτων, όπως η παιδική ηλικία, ο γάμος, τα ιστορικά γεγονότα κ. ά. Στον απόηχο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου που ακολούθησε, το στοιχείο έγινε σταδιακά σποραδικό, καθώς οι κάτοικοι της Ηπείρου άρχισαν να μεταναστεύουν σε μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας ή του εξωτερικού, με αποτέλεσμα πολύ λίγοι έμπειροι ερμηνευτές να παραμείνουν στα ηπειρώτικα χωριά. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 μία ομάδα νέων από την Ήπειρο δημιούργησε την πρώτη πολυφωνική ομάδα στην Αθήνα, τη *Χαονία*. Αντιλαμβανόμενοι τις απειλές που αντιμετώπιζε το στοιχείο και την ανάγκη να

¹¹⁹ ΥΠΠΟΑ: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι*: http://ayla.culture.gr/ipeirotiko_polyfonico_tragoudi/.

¹²⁰ UNESCO (1997), *Proclamation of the Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity (2001-2005)*. Βλ., επίσης, ενότητα 1.1.ii.

διαμορφωθεί γόνιμο έδαφος για το πολυφωνικό τραγούδι στο νέο αστικό περιβάλλον, οι νέοι αυτοί ανέλαβαν πρωτοβουλίες για τη διαφύλαξη και την προώθηση του στοιχείου.¹²¹

Μετά την πρώτη τους συναυλία το 1997, τα μέλη της ομάδας ίδρυσαν τη μη κυβερνητική οργάνωση «Άπειρος – Πολυφωνικό Καραβάνι». Η λέξη *Άπειρος* είναι η δωρική ονομασία της Ηπείρου, σημαίνει «χωρίς πέρας, χωρίς τέλος» και ταιριάζει με το «ταξίδι του Πολυφωνικού Καραβανιού που διαρκώς εξαπλώνεται, σε νέους ορίζοντες με νέους συνταξιδιώτες».¹²² Ο όρος «Πολυφωνικό Καραβάνι» αντανακλά τα καραβάνια των Ηπειρωτών, που ήταν ο τρόπος ταξιδιού τους στην ξενιτιά αλλά και η γέφυρά τους με τον κόσμο. Κάπως έτσι «ταξιδεύει» και το «Πολυφωνικό Καραβάνι», γεφυρώνοντας περιοχές αλλά και χώρες. Πρόκειται για «το μεγάλο ταξίδι των φωνών».¹²³

Το «Πολυφωνικό Καραβάνι» αρχικά γεφύρωσε όλες τις περιοχές της ηπειρώτικης πολυφωνίας μεταξύ τους, μετά έφερε κοντά την ηπειρώτικη πολυφωνία με όλα τα υπόλοιπα ελληνικά είδη πολυφωνίας και στη συνέχεια δημιούργησε γέφυρες με τις άλλες βαλκανικές και μεσογειακές πολυφωνίες. Η δράση ξεκίνησε με εκδηλώσεις λίγων ημερών και μικρού αριθμού συμμετεχόντων – 1999: 1^η Διεθνής Συνάντηση Πολυφωνικού Τραγουδιού, 2000: 1^η Μεγάλη Συναυλία Πολυφωνικού Τραγουδιού με συμμετοχή 9 ομίλων από Ελλάδα και Αλβανία – και εξελίχθηκε σε ένα πρόγραμμα με πολυήμερες εκδηλώσεις και δραστηριότητες με αυξανόμενο αριθμό συμμετεχόντων.¹²⁴

Σήμερα, το «Πολυφωνικό Καραβάνι» περιλαμβάνει επιμέρους δράσεις, όπως εργαστήρια και φεστιβάλ πολυφωνικού τραγουδιού, επιτόπιες καταγραφές, ημερίδες και προβολές σε πόλεις και χωριά όλης της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας με σκοπό τη διαφύλαξη και ανάδειξη της παράδοσης του πολυφωνικού τραγουδιού και τη μεταβίβασή του στους νέους. Τέτοιου είδους δράσεις είναι οι εξής:

α) Η συστηματική επιτόπια έρευνα και τεκμηρίωση σε χωριά με παράδοση στο πολυφωνικό τραγούδι με σκοπό την οπτικοακουστική καταγραφή, διαφύλαξη και ανάδειξη της πολυφωνικής παράδοσης.

¹²¹ UNESCO: *Polyphonic Caravan, researching, safeguarding and promoting the Epirus polyphonic song*: <https://ich.unesco.org/en/BSP/polyphonic-caravan-researching-safeguarding-and-promoting-the-epirus-polyphonic-song-01611>.

¹²² Βλ. Πολυφωνικό Καραβάνι: *Αρχική*:

https://www.polyphonic.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=269&Itemid=101&lang=el-gr.

¹²³ Ο. π.

¹²⁴ Για έναν πλήρη κατάλογο των δράσεων του Πολυφωνικού Καραβανιού βλ. Πολυφωνικό Καραβάνι: *Ιστορικό*: https://www.polyphonic.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=214&Itemid=1437&lang=el-gr.

β) Το «Αρχείο Πολυφωνικού Τραγουδιού» με ψηφιοποιημένο οπτικοακουστικό υλικό τόσο από την επιτόπια έρευνα όσο και από παλαιότερες καταγραφές.

γ) Η θεσμοθέτηση δύο μεγάλων ετήσιων διοργανώσεων, δηλαδή των Διεθνών Συναντήσεων Πολυφωνικού Τραγουδιού (τα «Πολυφωνικά Καραβάνια») στην Ήπειρο και το εξωτερικό και των Μεγάλων Γιορτών Πολυφωνικού Τραγουδιού στην Αθήνα.

δ) Η μετάδοση της παράδοσης του πολυφωνικού τραγουδιού μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης στα εργαστήρια για νέους με αποτέλεσμα την εμφάνιση μίας νέας και δραστήριας γενιάς ερμηνευτών πολυφωνικού τραγουδιού.¹²⁵

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας Αρχική UNESCO Εθνικό Ευετήριο Διαφύλαξη-Ανάδειξη Θερινό Σχολείο

Μεγάλη Γιορτή Πολυφωνικού Τραγουδιού 2021 | Σάββατο 18 Σεπτεμβρίου 2021

Με χαρά σας ανακοινώνουμε ότι το Σάββατο 18 Σεπτεμβρίου 2021 θα πραγματοποιηθεί η Μεγάλη Γιορτή Πολυφωνικού Τραγουδιού 2021, με τη συμμετοχή δεκαέξι πολυφωνικών ομίλων από όλες τις γενιές του πολυφωνικού τραγουδιού!

Η εκδήλωση, η οποία θα πραγματοποιηθεί στο Θέατρο Πέτρας του Δήμου Πετρούπολης, στις 20.00 μ.μ., διοργανώνεται από την «Απειρος» – Πολυφωνικό Καραβάνι (Facebook: <https://www.facebook.com/polyphoniccaravan/>), με τη στήριξη της Πανεπιστημιακής Συνομοσπονδίας Ελλάδας. Χάρη στην εθελοντική συμμετοχή των πολυφωνικών ομίλων, την ίδια συμμετοχή και προσφορά των μελών του Πολυφωνικού Καραβανιού και τη χορηγία της "ΕΡΓΟΡΟΗΣ", η είσοδος θα είναι δωρεάν*.

Η φετινή Γιορτή πραγματοποιείται στον απόηχο της εξαιρετικά σημαντικής εγγραφής του Πολυφωνικού Καραβανιού στον διεθνή κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO το 2020, αποτελώντας μάλιστα την πρώτη εγγραφή της Ελλάδας στον συγκεκριμένο κατάλογο! Μπορείτε να δείτε λεπτομέρειες του φακέλου που κατατέθηκε στην UNESCO [εδώ](#).

Εικόνα 3.11: Μεγάλη Γιορτή Πολυφωνικού Τραγουδιού 2021

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*.

Εκτός από τις παραπάνω δράσεις σε εθνικό επίπεδο, το «Πολυφωνικό Καραβάνι» δημιουργεί γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων πολυφωνικού τραγουδιού και σε διεθνές επίπεδο. Στην απόφασή της για εγγραφή του στοιχείου στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών η Διακυβερνητική Επιτροπή της UNESCO συνεχάρη την Ελλάδα «για την υποβολή αυτής της υποδειγματικής υποψηφιότητας ως καλής πρακτικής διαφύλαξης στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, που προέκυψε από πρωτοβουλία μεμονωμένων ατόμων και ενός μη κυβερνητικού οργανισμού, καθώς επίσης και για το γεγονός ότι η δράση του «Πολυφωνικού Καραβανιού» διακρίνεται για την ιδιαίτερα ευπροσάρμοστη και δημιουργική προσέγγιση, που έλαβε τη μορφή σχεδίου διαφύλαξης και αντιμετωπίζει με τρόπο υποδειγματικό τους κινδύνους που απειλούν το πολυφωνικό

¹²⁵ ΥΠΠΟΙΑ, (2020) *Δελτίο Τύπου: Το Πολυφωνικό Καραβάνι στον Διεθνή Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς*.

τραγουδι μέσω της στενής συνεργασίας μεταξύ των διαφορετικών φορέων αυτής της κληρονομιάς».¹²⁶ Η Επιτροπή έκρινε ότι πληρούνται τα κριτήρια για την εγγραφή, αφού:

1. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει μέτρα διαφύλαξης του πολυφωνικού τραγουδιού. Συγκεκριμένα, διεξάγεται τακτική επιτόπια έρευνα, καταγραφή και συλλογή πληροφοριών μέσω συνεντεύξεων και ηχογραφήσεων στα χωριά όπου το στοιχείο εξασκήθηκε αρχικά, λειτουργεί και εμπλουτίζεται το Αρχείο Πολυφωνικού Τραγουδιού, υλοποιούνται ετησίως δύο μεγάλες πολιτιστικές εκδηλώσεις για τον εορτασμό του και η μετάδοση του στοιχείου διασφαλίζεται μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης.

2. Οι δραστηριότητες του προγράμματος διεξάγονται σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο το πρόγραμμα εστιάζει στην οικοδόμηση μίας σχέσεως αμοιβαίας εμπιστοσύνης με τους φορείς της τοπικής κοινότητας. Αυτή η σχέση είναι ζωτικής σημασίας για τη διοργάνωση των Διεθνών Συναντήσεων στην Ήπειρο, τη διεξαγωγή επιτόπιας έρευνας και τη διευκόλυνση της συμμετοχής ομάδων πολυφωνικού τραγουδιού σε εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στην Αθήνα και το εξωτερικό. Σε περιφερειακό επίπεδο το «Πολυφωνικό Καραβάνι» έχει διαμορφώσει σταδιακά ένα άτυπο δίκτυο ομάδων πολυφωνικού τραγουδιού από την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Γεωργία, τη Νότια Ιταλία και τη Σερβία. Από το 2016 με πρωτοβουλία του Πολυφωνικού Καραβανιού η 14^η Μαΐου γιορτάζεται ως Ημέρα Πολυφωνικού Τραγουδιού με μέλλοντικό στόχο να καθιερωθεί ως Παγκόσμια Ημέρα Πολυφωνικού Τραγουδιού.

3. Το πρόγραμμα αντικατοπτρίζει τις αρχές και τους στόχους της Σύμβασης, ενθαρρύνοντας τη σύνδεση μεταξύ των ανθρώπων, τη συνοχή και την πολιτισμική πολυμορφία, τη δημιουργικότητα, τον διαπολιτισμικό διάλογο, τη διαγενεακή μετάδοση του πολυφωνικού τραγουδιού, τη συμμετοχή των νέων (μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης) και των γυναικών σε αυτό και αυξάνει την προβολή της ΑΠΚ.

4. Η Ελλάδα έχει ξεκάθαρα δείξει πώς το «Πολυφωνικό Καραβάνι», στα είκοσι χρόνια της ύπαρξής του, έχει συμβάλει στην αναζωογόνηση και τη διαφύλαξη των πολυφωνικών τραγουδιών της Ελλάδας, καθώς και στη διασφάλιση της προβολής τους σε κοινό τόσο του αγροτικού, όσο και του αστικού περιβάλλοντος. Από το 1999 η αποτελεσματικότητα του προγράμματος γίνεται φανερή με την αύξηση των νέων μουσικών ομάδων, με την εδραίωση και τη βελτίωση των πρακτικών έρευνας και τεκμηρίωσης και με την αυξανόμενη συμμετοχή στις εκδηλώσεις και τα εργαστήρια.

¹²⁶ Ο. π.

5. Το πρόγραμμα υλοποιείται με την ενεργή συμμετοχή των ενδιαφερόμενων κοινοτήτων και βασίζεται στον συνεχή διάλογο, γεγονός που επιτρέπει την αξιολόγησή του καθώς εξελίσσεται. Επιπρόσθετα, η δράση καταδεικνύει τον συμπληρωματικό ρόλο του γυναικείου και του ανδρικού τραγουδιού. Η ενεργή συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών αναδείχθηκε με το πλήθος των επιστολών συγκατάθεσης.

6. Το κράτος – μέλος έχει αποδείξει ότι το πρόγραμμα θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ως πρότυπο για τη διαφύλαξη στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που αντιμετωπίζουν διάφορες απειλές. Το κλειδί είναι η εφαρμογή ενός συνεκτικού σχεδίου διαφύλαξης που εξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου ανταποκρινόμενο στις ανάγκες των ενδιαφερόμενων μερών. Χάρη στην ευέλικτη οργάνωσή της, η δράση διευκολύνει τη συμμετοχή οποιουδήποτε ενδιαφέρεται για το πολυφωνικό τραγούδι.

7. Το «Πολυφωνικό Καραβάνι» ενθαρρύνει την πιθανότητα συνεργασιών στο πλαίσιο διάδοσης καλών πρακτικών διαφύλαξης. Το πρόγραμμα έχει ήδη επιτύχει θετικά αποτελέσματα σε αυτόν τον τομέα και νέοι άξονες συνεργασίας θα μπορούσαν να διαμορφωθούν μέσα από την ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη.

8. Η οργανωτική επιτροπή του «Πολυφωνικού Καραβανιού» και τα μέλη της ενδιαφερόμενης κοινότητας αξιολογούν κάθε δράση που υλοποιείται και σχεδιάζουν τις επόμενες μέσω συχνών συναντήσεων και συζητήσεων. Το σύστημα παρακολούθησης της εξέλιξης του προγράμματος στηρίζεται κυρίως σε ποσοτικά κριτήρια, παρόλο που και οι ποιοτικές πτυχές των δράσεων λαμβάνονται υπόψη.

9. Το μοντέλο διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που αναπτύχθηκε από το «Πολυφωνικό Καραβάνι» θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως παράδειγμα διαφύλαξης για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Επειδή βασίζεται κατά κύριο λόγο στην αρχή της αυτοδιαχείρισης, δεν απαιτεί σημαντικά κονδύλια για την υλοποίησή του. Ωστόσο, αυτό προϋποθέτει αποφασιστικότητα για τη διαμόρφωση δικτύων συνεργασίας.¹²⁷

3.3. Αποτίμηση του «Πολυφωνικού Καραβανιού» και της εγγραφής του στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών

Η εγγραφή του «Πολυφωνικού Καραβανιού» στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική. Το «Πολυφωνικό Καραβάνι» είναι ένα πρόγραμμα, το οποίο ανταποκρίνεται στις αρχές που διέπουν τη Σύμβαση και στις βασικές προτεραιότητες που τίθενται σε αυτήν. Πρόκειται

¹²⁷ UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 15.COM 8.C.4.*

για μία δράση διαφύλαξης ενός στοιχείου της προφορικής παράδοσης – του πολυφωνικού τραγουδιού – το οποίο, όχι μόνο ήρθε αντιμέτωπο με τον κίνδυνο εξαφάνισης λόγω του γεγονότος ότι στην Ήπειρο έμειναν λίγοι έμπειροι ερμηνευτές, αλλά αποτελεί και ένα στοιχείο το οποίο απαντάται στην πολιτιστική κληρονομιά και άλλων κρατών. Συνεπώς, οι πρακτικές για τη διαφύλαξη αυτού του στοιχείου της ελληνικής κληρονομιάς, μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο αξιοποίησης, αλλά και βάση για τη βελτιστοποίηση των μεθόδων διαφύλαξης του πολυφωνικού τραγουδιού και άλλων χωρών.

Εκτός από τη σπουδαιότητα του ίδιου του προγράμματος, πολύ ουσιαστική πτυχή του «Πολυφωνικού Καραβανιού» είναι το γεγονός ότι πρόκειται για μία δράση που υλοποιήθηκε με την πρωτοβουλία μελών της κοινότητας του πολυφωνικού τραγουδιού και κυρίως νέων. Το πρόγραμμα ξεκίνησε από μία ομάδα νέων, οι οποίοι δημιούργησαν τον μη κυβερνητικό οργανισμό «Άπειρος – Πολυφωνικό Καραβάνι» και μάλιστα στο αστικό περιβάλλον της πρωτεύουσας. Η έναρξη αυτού του προγράμματος διαφύλαξης της ηπειρώτικης πολυφωνικής παράδοσης από το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της χώρας, καθώς και η εξέλιξή του, η απόκτηση εθνικής και διεθνούς εμβέλειας και η προσέλκυση ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού συμμετεχόντων, ενδεχομένως, αντικατοπτρίζουν την επιθυμία των κατοίκων των μεγάλων αστικών κέντρων να διατηρήσουν τη σύνδεση με την παράδοση τους, τις ρίζες τους και εν γένει την άυλη κληρονομιά τους, να τη διαφυλάξουν και να τη μεταλαμπαδεύσουν στις επόμενες γενιές.

Τέτοιου είδους δράσεις, πιθανόν, αντισταθμίζουν την αποξένωση που βιώνουν οι κάτοικοι κυρίως των μεγάλων αστικών κέντρων και λειτουργούν ως μέσο αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων, όπως οι διακρίσεις και ο ρατσισμός. Τα εργαστήρια, αλλά και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του «Πολυφωνικού Καραβανιού», καθώς επίσης και οι γέφυρες που δημιουργεί το πρόγραμμα με τις κοινότητες πολυφωνικού τραγουδιού άλλων κρατών διαμορφώνουν ένα περιβάλλον συμμετοχικότητας, πολιτισμικών ανταλλαγών και διαπολιτισμικού διαλόγου και αναδεικνύουν την αξία ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείου συνοχής, σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και βιωσιμότητας. Η συμμετοχή των ίδιων των φορέων ενός στοιχείου στην έρευνα γύρω από αυτό, στη διαφύλαξή του και στη μετάδοσή του στις επόμενες γενιές συμβάλλει στη βιώσιμη και αειφόρο διαχείριση του στοιχείου, αλλά και των ίδιων των κοινοτήτων – φορέων του και στη διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας.¹²⁸

¹²⁸ Για τη δυνατότητα της ΑΠΚ να λειτουργήσει ως θεμέλιο βιωσιμότητας, αλλά και ως μέσο αντιμετώπισης προκλήσεων και εξεύρεσης λύσεων βλ. Fotopoulou (2017) σελ. 156. Για τη σημασία της

Το «Πολυφωνικό Καραβάνι», λοιπόν, συμπυκνώνει το πνεύμα της Σύμβασης. Πιο συγκεκριμένα, είναι ένα πρόγραμμα που καλλιεργεί τον σεβασμό της μουσικής πολυφωνικής παράδοσης, στοιχείου άυλης κληρονομιάς της Ελλάδας, αλλά και άλλων κρατών, του οποίου μάλιστα κάποιες μορφές έχουν ενταχθεί στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο. Ακόμη, περιλαμβάνει μεθόδους για την έρευνα, καταγραφή, τεκμηρίωση, την προστασία του στοιχείου και τη μεταβίβασή του, κυρίως μέσω της μη τυπικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, στοχεύει στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο για τη σημασία της ΑΠΚ – η αυξανόμενη συμμετοχή στο πρόγραμμα αναδεικνύει την αποτελεσματικότητά του ως προς αυτό – και ενθαρρύνει τη διακρατική συνεργασία για την υλοποίηση δράσεων διαφύλαξης του στοιχείου.

Επομένως, η εγγραφή του «Πολυφωνικού Καραβανιού» στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών, που όπως ειπώθηκε στο προηγούμενο υποκεφάλαιο αποτελεί πρωτοτυπία της Ελλάδας, δύναται να λειτουργήσει ως πρότυπο για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την εγγραφή στον Κατάλογο αντίστοιχων προγραμμάτων διαφύλαξης στοιχείων της ΑΠΚ. Επιπρόσθετα, αναδεικνύει την εξέλιξη στη διαχείριση της άυλης κληρονομιάς και στην εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα: μετά την εγγραφή πρακτικών – όπως η τεχνογνωσία της μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο και η τηνιακή μαρμαροτεχνία – και εν συνεχεία στοιχείων της μουσικής και προφορικής παράδοσης – όπως το ρεμπέτικο και η βυζαντινή μουσική – στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο, ακολούθησε το 2020 η ένταξη του πρώτου προγράμματος διαφύλαξης στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών.

3.4. Προτάσεις ενθάρρυνσης δημιουργίας και ενίσχυσης προγραμμάτων διαφύλαξης

Η επιτυχία του «Πολυφωνικού Καραβανιού» με τη σταδιακή επέκταση των δραστηριοτήτων και των εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται σε αυτό και με τη συνεχή αύξηση του αριθμού των συμμετεχόντων, αναδεικνύει τη σημασία αλλά και τη δυναμική που μπορούν να έχουν αντίστοιχα προγράμματα διαφύλαξης εκφάνσεων της άυλης κληρονομιάς. Για τον λόγο αυτόν, κρίνεται αναγκαία η προβολή τόσο του ίδιου του προγράμματος, όσο και των δυνατοτήτων που υπάρχουν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ανάλογων δράσεων και από άλλους φορείς της ΑΠΚ.

Όπως ειπώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η αρμόδια Υπηρεσία για την εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα, δηλαδή η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟΑ, υλοποιεί ημερίδες ενημέρωσης για όλα τα ζητήματα που

υιοθέτησης των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης στη διαχείριση της πολιτιστικής διαχείρισης βλ. Μάργαρη (2017) σελ. 182-188, Μάργαρη (2020) σελ. 95-99 και Ιωαννίδης (2022) σελ. 11-13.

σχετίζονται με τη Σύμβαση και την εφαρμογή της.¹²⁹ Στο πλαίσιο αυτών των δράσεων, αλλά και στο πλαίσιο πολιτιστικών εκδηλώσεων, εργαστηρίων και σεμιναρίων θα μπορούσε να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία των προγραμμάτων διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς, αλλά και στις δυνατότητες υλοποίησης αυτών των προγραμμάτων μέσω της αυτοδιαχείρισης και της ανάπτυξης δικτύων συνεργασίας από τις κοινότητες των ενδιαφερόμενων φορέων, όπως συμβαίνει με το «Πολυφωνικό Καραβάνι».

Ειδικότερα, θα μπορούσαν να υλοποιηθούν εργαστήρια και σεμινάρια, τα οποία θα απευθύνονται σε κοινότητες φορέων της ΑΠΚ, με σκοπό την ενημέρωσή τους για τις βασικές αρχές που διέπουν τη Σύμβαση, τις ενέργειες που προτείνονται σε αυτή για τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς, καθώς επίσης και για τα κριτήρια για ένταξη ενός προγράμματος διαφύλαξης στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών. Τοιουτοτρόπως, θα καθίστανται σαφείς οι προτεραιότητες που θα πρέπει να έχει, οι βάσεις πάνω στις οποίες θα πρέπει να υλοποιείται και οι δράσεις που είναι καλό να περιλαμβάνει ένα πρόγραμμα διαφύλαξης και ανάδειξης της ΑΠΚ. Επίσης, είναι σημαντικό να υπάρχει επαφή με φορείς που ήδη υλοποιούν προγράμματα διαφύλαξης, ώστε να ανατροφοδοτούνται, να εμπλουτίζονται και να βελτιώνονται τα προγράμματά τους.

Οι ενημερωτικές αυτές δράσεις προς τις κοινότητες φορέων θα μπορούσαν να υλοποιούνται τόσο σε κεντρικό επίπεδο από τη ΔΙΝΕΠΟΚ, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο μέσω συνεργασιών με τις Περιφερειακές Υπηρεσίες της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, δηλαδή τις Εφορείες Αρχαιοτήτων. Ενδεικτικά, σε συνεργασία με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων θα μπορούσαν να διοργανώνονται δράσεις για την ενημέρωση της τοπικής κοινότητας αναφορικά με τα παραπάνω ζητήματα στα αμφιθέατρα ή στον προαύλιο χώρο των τοπικών μουσείων, όπου αυτό είναι εφικτό. Ανάλογη συνεργασία θα μπορούσε να υπάρχει και με τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ώστε, για παράδειγμα, να διοργανώνονται τέτοιου είδους ενημερωτικές δράσεις στα πνευματικά κέντρα Δήμων, ή στο πλαίσιο τοπικών εκδηλώσεων, φεστιβάλ ή εκθέσεων τοπικών προϊόντων.

¹²⁹ Βλ. ενότητα 2.2.i της παρούσας μελέτης.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η προηγηθείσα παρουσίαση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2003) και των διαχειριστικών πρακτικών της κληρονομιάς αυτής σε εθνικό επίπεδο επιτρέπει την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων αναφορικά με την εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα.

Πρώτα απ' όλα, παρατηρείται ότι στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι διεθνείς εξελίξεις που αφορούν την προστασία και τη διαχείριση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς κεφαλαιοποιούνται και αποτυπώνονται στη Σύμβαση του 2003, η οποία ενισχύει και καθιερώνει θεσμικά τη μέριμνα για τις άυλες εκφάνσεις του πολιτισμού και παράλληλα δίνει έμφαση στον ουσιαστικό ρόλο των ενδιαφερόμενων κοινοτήτων στη διαχείριση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Σε εθνικό επίπεδο, με τον ν. 3028/2002 και κυρίως με την κύρωση της Σύμβασης το 2006, ενσωματώνονται στην ελληνική έννομη τάξη οι παραπάνω εξελίξεις και επιδρούν καθοριστικά στη διαχείριση της άυλης κληρονομιάς.

Η Ελλάδα, εφαρμόζοντας τη Σύμβαση, έχει εγγράψει έως τώρα εννέα στοιχεία στους διεθνείς καταλόγους άυλης κληρονομιάς – οκτώ στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο και ένα στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από διάφορους τομείς της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, όπως είναι οι κοινωνικές πρακτικές, οι γνώσεις που σχετίζονται με μορφές παραδοσιακής χειροτεχνίας, οι εορταστικές εκδηλώσεις, οι προφορικές παραδόσεις κ. ά.. Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός ότι τέσσερις από τις εγγραφές της Ελλάδας στους διεθνείς καταλόγους έγιναν κατόπιν συνεργασίας με άλλα κράτη και υποβολής κοινού φακέλου υποψηφιότητας. Οι συνεργασίες αυτές είναι πολύ σημαντικές, καθώς ισχυροποιούν την πολιτιστική διπλωματία της χώρας και παράλληλα διαμορφώνουν συνθήκες αμοιβαίου σεβασμού και διαλόγου μεταξύ των κρατών, βασικών αρχών που διέπουν τη Σύμβαση.

Επιπρόσθετα, στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού λειτουργεί αρμόδια Υπηρεσία για την εφαρμογή της Σύμβασης, η οποία φροντίζει να κρατά ενήμερη την κοινή γνώμη για τις δράσεις και τις εξελίξεις στο πεδίο της άυλης κληρονομιάς. Μία από τις βασικές αρμοδιότητες της Υπηρεσίας αυτής είναι ο εμπλουτισμός του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η διαφύλαξη και προβολή των στοιχείων που έχουν εγγραφεί σε αυτό. Ακόμη, διοργανώνονται εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα, η αξία των οποίων στη διατήρηση, προστασία και διάδοση – κυρίως στους νέους – της άυλης κληρονομιάς είναι ύψιστης σπουδαιότητας. Επιπλέον, το

Υπουργείο στηρίζει φορείς που δραστηριοποιούνται στη διαφύλαξη και ανάδειξη των άυλων εκφάνσεων του πολιτισμού μέσω του θεσμού των επιχορηγήσεων.

Εξχωριστής σημασίας αναδεικνύεται η εγγραφή του «Πολυφωνικού Καραβανιού» στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών. Πρόκειται για την πρώτη εγγραφή της Ελλάδας στον συγκεκριμένο κατάλογο, που μπορεί να αποτελέσει πρότυπο αλλά και κίνητρο για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση νέων ή τη βελτιστοποίηση υφιστάμενων προγραμμάτων έρευνας, διαφύλαξης και ανάδειξης εκφάνσεων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Αποτελεί μία δράση που ξεκίνησε με πρωτοβουλία μελών της ενδιαφερόμενης κοινότητας, περιλαμβάνει πλήθος δραστηριοτήτων που καλύπτουν όλες τις πτυχές της διαφύλαξης και ενθαρρύνει τη διακρατική συνεργασία και τον διαπολιτισμικό διάλογο.

Εν κατακλείδι, η έως τώρα επιτυχής εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα έχει ασκήσει ουσιαστική επίδραση στην αποτελεσματική διαχείριση της ΑΠΚ. Γίνεται σημαντική προσπάθεια καταγραφής και τεκμηρίωσης όσο το δυνατόν περισσότερων στοιχείων άυλης κληρονομιάς και υλοποίησης δράσεων που αποσκοπούν στη διαφύλαξη και τη μεταλαμπάδευσή της στη νέα γενιά με την ενεργή συμμετοχή των ενδιαφερόμενων κοινοτήτων. Η πρόσφατη εγγραφή στον Κατάλογο Καλών Πρακτικών αποτυπώνει την εξέλιξη της παρουσίας της χώρας στους διεθνείς καταλόγους και ανοίγει νέους δρόμους για αντίστοιχα προγράμματα. Σε αυτό το πλαίσιο, θα ήταν καλό να διοργανωθούν δράσεις σε συνεργασία με περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου και με την τοπική αυτοδιοίκηση για την ενθάρρυνση της υλοποίησης προγραμμάτων διαφύλαξης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Θεσμικά – κανονιστικά κείμενα

ICOMOS, (1999). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf.

ICOMOS, (2008). *Charter on Cultural Routes*. Ανακτήθηκε 28/04/2022 από: https://www.icomos.org/charters/culturalroutes_e.pdf.

ICOMOS, (2008). *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*. Ανακτήθηκε 26/04/2022 από: http://icjp.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf.

UNESCO, (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Ανακτήθηκε 12/04/2022 από: <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>.

UNESCO, (1993). *Guidelines for the Establishment of National “Living Human Treasures” Systems*. Ανακτήθηκε 22/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/doc/src/00031-EN.pdf>.

UNESCO, (1997). *Proclamation of the Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity (2001- 2005)*. Ανακτήθηκε 20/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/proclamation-of-masterpieces-00103>.

UNESCO, (1989). *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*. Ανακτήθηκε 20/04/2022 από: <http://www.un-documents.net/folklore.htm>.

UNESCO, (2001). *Universal Declaration on Cultural Diversity*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://adsdatabase.ohchr.org/IssueLibrary/UNESCO%20Universal%20Declaration%20on%20Cultural%20Diversity.pdf>.

UNESCO, (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Ανακτήθηκε 05/04/2022 από: https://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/10/ich_convention.pdf. Το ελληνικό κείμενο, *Σύμβαση για*

την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ανακτήθηκε 05/04/2022 από: <http://unescochair.uom.gr/?p=31>.

UNESCO, (2005). *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://en.unesco.org/creativity/convention>.

UNESCO, (2021). *Rebetiko in literature, English, physical education, and computer classes in Greece*. Ανακτήθηκε 10/05/2022 από: <https://ich.unesco.org/doc/src/50957-EN.pdf>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 8.COM 8.10*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/8.COM/8.10>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 9.COM 10.18*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/9.COM/10.18>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 10.COM 10.B.17*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/10.COM/10.B.17>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 11.COM 10.B.16*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/11.COM/10.B.16>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 12.COM 11.B.11*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/12.COM/11.B.11>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 13.COM 10.B.10*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/13.COM/10.B.10>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 14.COM 10.B.2*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/14.COM/10.B.2>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 14.COM 10.B.9*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/14.COM/10.B.9>.

UNESCO, *Decision of the Intergovernmental Committee: 15.COM 8.C.4*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/decisions/15.COM/8.C.4>.

UNESCO, *Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage*. Ανακτήθηκε 26/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/directives>.

ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α'28-06-2002) «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς».

- ν. 1126/1981 (ΦΕΚ 32/Α'/10-02-1981) «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς».
- ν. 3520/2006 (ΦΕΚ 274/Α'/22-12-2006 «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων».
- ν. 3521/2006 (ΦΕΚ 275/Α'/22-12-2006) «Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς».
- ν. 4858/2021 (ΦΕΚ 220/Α'/19-11-2021) «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς».
- π.δ. 941/1977 (ΦΕΚ 320/Α'/17-10-1977) «Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών».
- π.δ. 191/2003 (ΦΕΚ 146/Α'/2003) «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού».
- π.δ. 104/2014 (ΦΕΚ 171/Α'/28-08-2014) «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού».
- π.δ. 4/2018 (ΦΕΚ 7/Α'/22-01-2018) «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού».
- Υπ' αρ. ΥΠΠΟΑ 06-05-2022 / Α. Π. 202166 απόφαση της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού: «Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για παροχή επιχορήγησης ή / και αιγίδας σε δράσεις διαφύλαξης ή και ανάδειξης άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς». Ανακτήθηκε 10/05/2022 από: https://drasis.culture.gr/images/anakoinoiseis/prosklisi_fore_on_apk.pdf.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, (2020). Δελτίο Τύπου: Το Πολυφωνικό Καραβάνι στον Διεθνή Κατάλογο Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ανακτήθηκε 07/05/2022 από: <https://www.culture.gov.gr/e/Information/SitePages/view.aspx?nID=3603>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, (2021). Δελτίου Τύπου: 2.329.300 ευρώ από το ΥΠΠΟΑ για την ενίσχυση δράσεων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, πολυθεματικές δράσεις, φεστιβάλ και έρευνα χορού. Ανακτήθηκε 10/05/2022 από: <https://www.culture.gov.gr/e/Information/SitePages/view.aspx?nID=3866>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, (2022). Δελτίο Τύπου: Παραδοσιακές τεχνικές και τελετουργίες της νησιωτικής Ελλάδας εγγράφονται στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας. Ανακτήθηκε 07/05/2022 από: <https://www.culture.gov.gr/e/Information/SitePages/view.aspx?nID=4079>.

Βιβλιογραφία

- Cleere, H. F. (1989). *Archaeological Heritage Management in the Modern World*. London: Unwin Hyman.
- Fotopoulou, S. V. (2017). Intangible cultural heritage, local knowledge and sustainable management of cultural assets and environmental resources. In G. Mergos, & N. Patsavos, (Eds.), *Cultural Heritage and Sustainable Development: Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges* (pp. 151-156). Chania: Technical University of Crete. Ανακτήθηκε 14/05/2022 από: <https://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2017/10/INHERIT-BOOK-PRINT-2.pdf?fbclid=IwAR3KxdBXGHUATnSY6WI-2m-6vAv7YFA60AWE9qsu1Sv2CncoyKtp7i0s0I>.
- Αλιβιζάτου, Μ., Πούλιος, Ι. & Παπαδάκη, Μ. (2015). Διαχείριση Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Στο Ι. Πούλιος, Μ. Αλιβιζάτου, Γ. Αραμπατζής, Α. Γιαννακίδης, Ν. Καραχάλης, Ε. Μάσχα, Μ. Μούλιου, Μ. Παπαδάκη, Χ. Προσύλης & Σ. Τουλούπα (Επιμ.), *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη* (σελ. 32-54). Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε 28/04/2022 από: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2386>.
- Βασιλειάδης, Ν. & Μπουτσιούκη, Σ. (2015). *Πολιτιστική διπλωματία*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε 02/05/2022 από: <http://hdl.handle.net/11419/4424>.
- Ιωαννίδης, Ι. (2022). *Εκπαιδευτικό υλικό μαθήματος: Πολιτιστική Πολιτική και Πολιτιστική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Κωστάκης, Μ. (2020). *Πολιτιστική Διπλωματία*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Λεκάκης, Σ. (2015). Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Μια επισκόπηση. Στο Χ. Μητσοπούλου, Β. Νικολόπουλος, & Μ. Φιλήμονος, (Επιμ.), *Η αρχαιολογία στην Ελλάδα του σήμερα. Μνημεία και άνθρωποι σε κρίση* (σελ. 115-132). Αθήνα: Ένωση Αρχαιολόγων Ελλάδας «Ηώς». Ανακτήθηκε 15/05/2022 από:

https://www.aegeussociety.org/new_book/i-archeologia-stin-ellada-tou-simera-mnimia-ke-anthropi-se-krisi/.

- Λεκάκης, Σ. & Πάντζου, Ν. (2021). Μνήμη, ταυτότητα και τοπικές κοινωνίες. Ο ρόλος της αρχαιολογικής εθνογραφίας στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο Σ. Βλίζος, & Ν. Πάντζου, (Επιμ.), *Διαχείριση και ανάδειξη χώρων και μνημείων* (σελ. 30-52). Αθήνα: Diadrasis. Ανακτήθηκε 07/05/2022 από: <http://www.diadrasis.org/el/publications/management-and-presentation-of-sites-and-monuments>.
- Λένη, Μ. (2020). *Εκπαιδευτικό εγχειρίδιο μαθήματος «Σχεδιασμός και υλοποίηση πολιτιστικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων»*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Μάργαρη, Ζ. Ν. (2016). «Καραγκούνικα ρουγκάτσια: Καραγκούνικη πολιτισμική κληρονομιά στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις και μετασχηματισμοί». Στο *Οι Θεσσαλοί Καραγκούνηδες στον κύκλο του χρόνου και της ιστορίας. Πρακτικά του 3ου Πανελληνίου Εθνολογικού Συνεδρίου Θεσσαλών Καραγκούνηδων* (σελ. 78-93). Φάρσαλα: Δήμος Φαρσάλων, Αμφικτιονία των Θεσσαλών Καραγκούνηδων.
- Μάργαρη, Ζ. Ν. (2017). Λαϊκά δρώμενα, τελεστικές τέχνες και αειφόρος ανάπτυξη. Στο Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, Ε. Καραμανές, Ζ. Ν. Μάργαρη, Π. Ποτηρόπουλος, & Ι. Καραχρήστος, (Επιμ.), *Λαϊκός Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη* (σελ. 177-230). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. Ανακτήθηκε 20/04/2022 από <https://resources.ekdd.gr/index.php/2021-06-03-11-01-00/108-laikos>.
- Μάργαρη, Ζ. Ν. & Καραχρήστος, Ι. (2018). *Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Δράσεις Πολιτιστικής Ανάπτυξης*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Μάργαρη, Ζ. Ν. (2020). *Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Μάργαρη, Ζ. Ν. (2021). *Πολιτιστική Διοίκηση και Οργανισμοί Άσκησης Πολιτιστικού Έργου*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης.
- Πούλιος, Ι. (2012). Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς: Ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης. *Αρχαιογνωσία, Τόμος 16* (Τεύχη 1-3, 2010-2012). Σελ. 321-339.

Πούλιος, Ι. (2015). Διαχείριση Υλικής Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Στο Ι. Πούλιος, Μ. Αλιβιζάτου, Γ. Αραμπατζής, Α. Γιαννακίδης, Ν. Καραχάλης, Ε. Μάσχα, Μ. Μούλιου, Μ. Παπαδάκη, Χ. Προσύλης & Σ. Τουλούπα (Επιμ.), *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη* (σελ. 32-54). Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <http://hdl.handle.net/11419/2396>.

Τάτση, Κ. (2020). *UNESCO και Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά: Η περίπτωση της Ελλάδας* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε 26/04/2022 από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2893228/theFile>.

Διαδικτυακές πηγές

European Year of Cultural Heritage (2018). Ανακτήθηκε 06/05/2022 από: <https://eych2018.com/>.

International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property. Ανακτήθηκε 15/04/2022 από: <https://www.iccrom.org/>.

International Council of Monuments and Sites. Ανακτήθηκε 16/04/2022 από: <https://www.icomos.org/en>.

International Council of Museums. Ανακτήθηκε 15/04/2022 από: <https://icom.museum/en/>.

United Nations: *Department of Economic and Social Affairs: Sustainable Development: Goals – Goal 4*. Ανακτήθηκε 09/05/2022 από: <https://sdgs.un.org/goals/goal4>.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Ανακτήθηκε 10/04/2022 από: <https://www.unesco.org/en>.

UNESCO: *Cultural Heritage*. Ανακτήθηκε 14/04/2022 από: <https://en.unesco.org/fieldoffice/santiago/cultura/patrimonio>.

UNESCO: *Engaging Youth for an Inclusive and Sustainable Europe*. Ανακτήθηκε 09/05/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/engaging-youth-for-an-inclusive-and-sustainable-europe-01051>.

UNESCO: *Intangible Cultural Heritage*. Ανακτήθηκε 12/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/>.

UNESCO: *Good Safeguarding Practices*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/register>.

- UNESCO: *Know-how of cultivating mastic on the island of Chios*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/RL/know-how-of-cultivating-mastic-on-the-island-of-chios-00993>.
- UNESCO: *Mediterranean diet*. Ανακτήθηκε 28/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/RL/mediterranean-diet-00884>.
- UNESCO: *Momoeria, New Year's Celebration in eight villages of Kozani area, West Macedonia, Greece*. Ανακτήθηκε 26/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/RL/momoeria-new-year-s-celebration-in-eight-villages-of-kozani-area-west-macedonia-greece-01184>.
- UNESCO: *Polyphonic Caravan, researching, safeguarding and promoting the Epirus polyphonic song*. Ανακτήθηκε 02/05/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/BSP/polyphonic-caravan-researching-safeguarding-and-promoting-the-epirus-polyphonic-song-01611>.
- UNESCO: *Procedure of inscription of elements on the Lists and of selection of Good Safeguarding Practices*. Ανακτήθηκε 22/04/2022 από <https://ich.unesco.org/en/procedure-of-inscription-00809#criteria>.
- UNESCO: *Tinian marble craftsmanship*. Ανακτήθηκε 26/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/RL/tinian-marble-craftsmanship-01103>.
- UNESCO: *The lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of the good safeguarding practices*. Ανακτήθηκε 22/04/2022 από: <https://ich.unesco.org/en/lists#2008>.
- UNESCO: *World Heritage Convention*. Ανακτήθηκε 12/04/2022 από: <http://whc.unesco.org/>.
- Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά*. Ανακτήθηκε 25/04/2022 από: <https://unescohellas2.wordpress.com/politismos/ayli-politistiki-klironomia/>.
- Οδυσσεύς: *Ελληνικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς*. Ανακτήθηκε 23/04/2022 από: <http://odysseus.culture.gr/h/2/gh21.html>. Ημερομηνία πρόσβασης 22/04/2022.
- Πολυφωνικό Καραβάνι: *Αρχική*. Ανακτήθηκε 02/05/2022 από: https://www.polyphonic.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=269&Itemid=101&lang=el-gr.

- Πολυφωνικό Καραβάνι: *Ιστορικό*. Ανακτήθηκε 02/05/2022 από:
https://www.polyphonic.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=214&Itemid=1437&lang=el-gr.
- TERRACESCAPE: *Σχολείο Ξερολιθιάς*. Ανακτήθηκε 25/04/2022 από:
<http://www.lifeterracescape.aegean.gr/sxolio-xerolithias-w-66818>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ayla.culture.gr/>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Αρχική*. Ανακτήθηκε 03/05/2022 από:
<https://ayla.culture.gr/%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b9%ce%ba%ce%ae/>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά και Εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε 09/05/2022 από:
<https://ayla.culture.gr/en/áυλη-πολιτιστική-κληρονομιά-και-εκπα/>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Βυζαντινή Μουσική / Ψαλτική*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από:
https://ayla.culture.gr/psaltiki_texni/.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Διαδικασία Εγγραφής στο Εθνικό Ευρετήριο ΑΠΚ | 2022*. Ανακτήθηκε 09/05/2022 από: https://ayla.culture.gr/purpose/diakikasia_eggrafis/.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εγγεγραμμένα Στοιχεία*. Ανακτήθηκε 28/04/2022 από:
<https://ayla.culture.gr/category/elements-inscribed-in-the-national-inventory-of-ich/>.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εθνική Επιστημονική Επιτροπή για την Εφαρμογή της Σύμβασης*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από:
https://ayla.culture.gr/purpose/ethini_epistimoniki_epitropi_gia_ti_symvasi/.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εθνικό Ευρετήριο: Τι είναι και σε τι αποσκοπεί*. Ανακτήθηκε 23/04/2022 από:
<https://ayla.culture.gr/purpose/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Εκπαιδευτικό Υλικό*. Ανακτήθηκε 02/05/2022 από: <https://ayla.culture.gr/educational-material/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Η Ελλάδα στη Σύμβαση*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ayla.culture.gr/en/the-text/αντιπροσωπευτικός-κατάλογος-της-ανθ/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι*. Ανακτήθηκε 28/04/2022 από: http://ayla.culture.gr/ipeirotiko_polyfonico_tragoudi/.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Η τέχνη της ξερολιθιάς*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: https://ayla.culture.gr/i_texni_tis_xerolithias/.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Θερινό Σχολείο*. Ανακτήθηκε 06/05/2022 από: <https://ayla.culture.gr/dinepoksummer-school/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Μετακινούμενη Κτηνοτροφία – Η εποχιακή μετακίνηση των κοπαδιών πάνω στις παραδοσιακές διαδρομές τους, στη Μεσόγειο και στις Άλπεις*. Ανακτήθηκε 28/04/2022 από: https://ayla.culture.gr/i_metakinoumeni_ktinotrofia/.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου*. Ανακτήθηκε 27/04/2022 από: <https://ayla.culture.gr/en/μωμοέρια-ένα-έθιμο-του-δωδεκαημέρου/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Ορισμός της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Ανακτήθηκε 21/04/2022 από: <https://ayla.culture.gr/orismos-apk/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Ρεμπέτικο*. Ανακτήθηκε 23/04/2022 από: <https://ayla.culture.gr/%CF%81%CE%B5%CE%BC%CF%80%CE%AD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Συχνές ερωτήσεις*. Ανακτήθηκε 25/04/2022 από: <https://ayla.culture.gr/faq/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας: Teaching and Learning with Living Heritage: Resources for teachers* Ψηφιακή έκδοση εγχειριδίου της UNESCO για την αξιοποίηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στην εκπαίδευση. Ανακτήθηκε 09/05/2022 από: <https://ayla.culture.gr/teaching-and-learning-with-living-heritage-resources-for-teachers/>.

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού: *Πύλη Πολιτιστικών Φορέων*. Ανακτήθηκε 10/05/2022 από: <https://drasis.culture.gr/>.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
ανάπτυξης και αναγέννησης

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**
NSRF

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Σ.Δ.Δ.Α.)

Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Τάυρος

τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479

www.ekdd.gr